

ANTONELLA KUZMA

Pedofilija i seksualnost djece od rođenja do sedme godine

Naučimo kako zaštiti djecu i pričati s njima o jednoj od najizazovnijih tema – seksualnosti

Antonella Kuzma

PEDOFILIA I SEKSUALNOST DJECE OD ROĐENJA DO SEDME GODINE

Naučimo kako zaštiti djecu i pričati s njima o jednoj od najizazovnijih tema - seksualnosti

Vlastita naklada
Rijeka, svibanj, 2021.

PEDOFILIA I SEKSUALNOST DJECE OD ROĐENJA DO SEDME GODINE

Naučimo kako zaštiti djecu i pričati s njima o jednoj od najizazovnijih tema - seksualnosti

Rijeka, 2021.
<https://roditeljisasvrhom.hr/>

Vlastita naklada:
Antonella Kuzma

Autorica:
Antonella Kuzma

Lektura:
Elizabeta Malnar

Grafičko oblikovanje:
Roditelji sa svrhom

Molimo pažljivo pročitajte ove uvjete korištenja (u dalnjem tekstu „Uvjeti korištenja“) prije čitanja ili rukovanja E-bookom "Pedofilija i seksualnost djece od rođenja do sedme godine?" (u dalnjem tekstu „Vodič“). Ovi se Uvjeti korištenja primjenjuju na svaku osobu koja pristupa i upotrebljava Vodič (u dalnjem tekstu „osoba koja čita“). Obrt Roditelji sa svrhom (u dalnjem tekstu: Roditelji sa svrhom) uvjete korištenja potpuno ili djelomično može mijenjati bez slanja ikakve obavijesti osobama koje čitaju. Stoga se preporučuje redovito pregledavanje ovih Uvjeta korištenja kako biste bili upućeni i upućene s najnovijom verzijom.

INTELEKTUALNO VLASNIŠTVO

Čitanjem ovoga Vodiča prihvaćate da je cijelokupan sadržaj isključivo vlasništvo Roditelja sa svrhom. Svi tekstovi i ilustracije zaštićeni su autorskim pravima. Radi izbjegavanja svake sumnje, Roditelji sa svrhom izričito zadržavaju i ne prenose na osobu koja čita bilo koja prava u odnosu na sadržaj.

Osoba koja čita osobito nema pravo skidati, umnožavati, mijenjati, uređivati, distribuirati, brisati, slati, prodavati, preprodavati, prilagođavati, mijenjati sadržaj, stvarati izvedenice, uključivati na druge Internet stranice ili medije ili koristiti na bilo koji način osim za osobne svrhe za kućnu upotrebu. Nijedan dio

Vodiča ne smije se umnožavati niti distribuirati bez prethodnog pisanog dopuštenja od Roditelja sa svrhom. Dozvoljeno je objavljivati fotografije i tekstove s osobnim iskustvom korištenja vodiča gdje se Roditelji sa svrhom moraju označiti. Dozvoljeno je i objavljivati citate iz E-booka uz navođenje izvora.

ODGOVORNOST

Svi podaci u Vodiču dostupni su osobi koja čita bez jamstava ili izjava bilo koje vrste (izričitim ili prešutnim) ili odgovornosti u najširem obujmu u skladu s mjerodavnim pravom. Roditelji sa svrhom ni u kojem slučaju neće biti odgovorni za bilo koju izravnu ili neizravnu, direktnu i indirektnu štetu, koje mogu biti prouzročene u svezi s uporabom ovog Vodiča. Osobe koje čitaju, pročitano primjenjuju na vlastitu odgovornost.

IZMJENE

Roditelji sa svrhom su ovlašteni bez bilo koje odgovornosti i bez obavijesti mijenjati i/ili prilagoditi sadržaj ovog Vodiča ili njezinih dijelova u bilo koje vrijeme po vlastitom nahođenju.

AUTORICA

Moje ime je Antonella i strastvena sam zaljubljenica u znanje.

Diplomirala sam istraživački smjer Social and Policy Sciences na University of Bath na kojem sam specijalizirala mrežne analize društvenih pokreta, tj. proučavanje odnosa unutar modernih zajednica. Istražujući trenutno stanje društva osjećala sam da nešto nedostaje. Naime, svi postojeći pokreti reagirali su na trenutnu situaciju, ne baveći se pritom oblikovanjem svijeta za generacije koje dolaze.

Otprilike u to vrijeme u moj je svijet došla malena sestrična. Moja želja oblikovanja boljeg svijeta za nove generacije postala je još jača, a istovremeno se činila toliko nedostižno. Sve do trenutka u kojem sam sasvim slučajno jednog sunčanog popodneva sagledala to pitanje iz nove perspektive: Što ako bih, umjesto mijenjanja svijeta, krenula od sebe i pokušala malenoj prenijeti vrijednosti i sposobnosti koje bi je pripremile za svijet, bez obzira na to kakav on bio?

U skladu s dosadašnjim znanstveno istraživačkim radom, jednako posvećeno sam pristupila i toj temi. Kroz proteklih 6 godina trudila sam se obrazovati iz različitih perspektiva. Tako sam bila dio edukacija gdje su svoje znanje predstavljali Avital Schrieber, Debbie Godfrey, Andrew Newman, Dr. Shefali Tsabary, Rhea Lalla te mnogi drugi. Što sam otkrila? Došla sam do zaključka da postoji način kako djeci od najranije dobi pomoći u razvijanju vrijednosti i sposobnosti zahvaljujući kojima će izrasti u samostalne i samopouzdane ljude u stalno mijenjajućem modernom svijetu.

Moja misija jest te spoznaje i stečeno znanje prenositi roditeljima i podučiti ih tehnikama koje obuhvaćaju cjelokupni razvoj samopouzdanog i samostalnog djeteta. U sklopu te misije osnovala sam Roditelje sa svrhom te napisala dvije knjige za cjelokupni razvoj djeteta u prva 24 mjeseca: 'Iz perspektive djeteta 1' i 'Iz perspektive djeteta 2'.

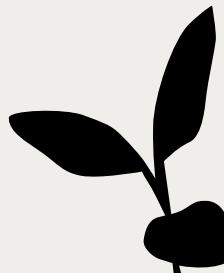
Uz to, jedna od mojih najvećih strasti jest povezivati se sa zajednicom te čuti vaše dojmove i iskustva. Stoga, ako ti tijekom čitanja ili igranja dodeželja da mi se javiš slobodno to učini preko Instagrama ili e-maila. Jako ozbiljno shvaćam odgovaranje na svaku poruku i stvaranje zajednice uz koju svi i sve zajedno možemo rasti.

e-mail: roditeljisasvrhom5@gmail.com

SADRŽAJ

Zašto ova tema?	10
Moj put s ovom temom.....	13
Mitovi o seksualnom zlostavljanju djece.....	16
Seksualno (ne) primjereno ponašanje od rođenja.....	23
• 0-4 godine.....	24
• 5-7 godina.....	26
Kako reagirati na razvoj dječje seksualnosti.....	28
• Smjernice za postavljanje granica.....	31
• Koje mi to konkretne granice možemo postaviti?.....	32
Kako djetetu dati alate za zaštitu bez zastraživanja?.....	36
• Kako se mi osjećamo vezano uz temu spolnosti i seksualnosti?38	
• Što kada nam dijete postavi pitanje?.....	39
• Korištenje pravih naziva?.....	41
• Informirani pristanak.....	45
• Koliko je previše?.....	50
Kako prepoznati da nešto nije u redu i kako odmah reagirati?.....	51
• Kako reagirati ako primijetimo ponašanje koje nam smeta?....	59

Je li objavljivanje dječjih fotografija u redu?.....	60
Kako se postaviti s drugom djecom?.....	65
Prijedlog slikovnica koje se mogu čitati s djecom.....	68
Što ako je moje dijete starije, a još se nije krenulo s ovim smjernicama?.....	70
Što ako dođe do najgoreg mogućeg scenarija?.....	73
Zaključno.....	75
Literatura.....	79

HEJ TI,

Jako sam uzbudjena što je ovaj E-book došao do tebe. Prepostavljam da je to zato jer želiš saznati alate kako zaštiti svoje dijete te se obrazovati o stadijima seksualnosti kod djece odmalena. Jedva čekam da krenemo, a posebno se radujem jer sam ovaj E-book osmisnila tako da on bude drugačiji od bilo čega na što sam naišla istražujući ove teme proteklih godina.

Razmišljajući o tome što će pisati u E-booku o pedofiliji i seksualnosti djece, odlučila sam sve što sam do sada istražila na tu temu popisati u kategorije na jednom A4 papiru. Tu se nalazilo mnoštvo zastrašujućih podataka, opisa različitih postupaka i oprečnih mišljenja, a najmanje konkretnih savjeta kako educirati djecu oko ovih tema. Sukladno tome sam donijela odluku: želim da ovaj vodič bude nešto sasvim drugačije od svega što sam do sada čitala.

U Roditeljima sa svrhom bavimo se stvaranjem nove stvarnosti, a to je stvarnost gdje djeca imaju izbor, gdje su slobodna i zaštićena. Stoga, umjesto da pričamo o tome koliko je strašno da pedofilija postoji, razgovarat ćemo o konkretnim savjetima kako spriječiti da dođe do te situacije. Moja je ideja da kroz ovaj vodič ponudim alate upravo za to. Pritom to neće biti na način da se djeca zastrašuju, već pomoću primjerene edukacije koja se može stopiti sa našim svakidašnjim životom. Želimo dati djeci alate da se nose sa situacijama gdje im se oduzima pravo da donose odluke za svoje tijelo isto kao što im dajemo

alate da prijeđu preko ceste. Nema potrebe da se boje, ali važno je da znaju koja su pravila i granice.

Stoga, odmah ti sada mogu reći, kroz ovaj će tekst dobiti znanja s kojima će tvoje dijete postati zaštićenije istog trena kad kreneš primjenjivati tehnike. Istovremeno, sva su ta znanja prezentirana na način gdje možeš čitati o čemu je riječ bez da osjećaš strah i nemoć. Čitajući ovaj tekst, osjećat ćeš kolika je snaga i moć u svakome od nas, a alati iz ovog E-booka služiti će djeci kroz njihovo djetinjstvo, odrastanje i cijeli život.

Samim time jer ovo čitaš već si Roditelj sa svrhom, a sukladno tome te pozivam da kreneš sa mnom u ovu pustolovinu gdje vraćamo našoj djeci izbor, slobodu i sigurnost.

**Ako djeci onemogućujemo stjecanje seksualnih
znanja, oblikovanje njihove seksualnosti
prepuštamo drugim osobama.**

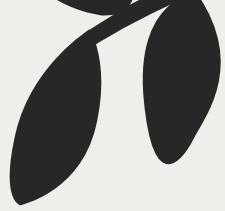
- Floyd M. Martinson

Zašto ova tema?

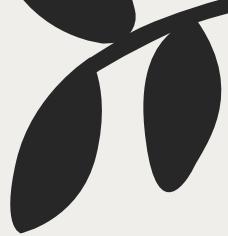

U tekstu se nećemo baviti trenutnim zakonodavnim procesima niti djecom koja su već bila ili upravo jesu žrtvama seksualnog nasilja. Suprotno tome, bavit ćemo se tehnikama i načinima kojima odmah danas možemo smanjiti vjerojatnost da će naše dijete ili djeca postati dio ovog zločina. Na ovaj način možemo zajedno viknuti: *Dosta je! Vraćamo moć u naše ruke i u naše živote uvodimo načine kako djecu sada štitimo, a i dajemo im sposobnosti koje će moći koristiti kroz cijelo svoje odrastanje i seksualni život.*

Prije toga, ipak, moramo priznati da seksualno zlostavljanje zaista jest izazov u našem društvu. U tu sam svrhu odabrala samo jedan podatak koji ide tome u prilog.

Radi se o podatku preuzetom sa stranice Poliklinike za zaštitu djece i mladih grada Zagreba, a glasi ovako:

Tema seksualnog zlostavljanja djece jest teška, kod velikog broja ljudi izaziva otpor i potrebu da okrenu glavu... Ali naša zajednička odgovornost je priznati da problem postoji, da je itekako prisutan u društvu i da imamo... obavezu reagirati. ...Brojke govore da je jedno od petero djece seksualno zlostavljano, kako u svijetu tako i u Hrvatskoj. To znači da su ta djeca u našim obiteljima, u našem susjedstvu, u školama, vrtićima, parkovima, ambulantama... "1 od 5" nije gruba procjena stručnih osoba koje žele zastrašiti javnost. Ta brojka rezultat je brojnih istraživanja i analiza prikupljenih od strane Vijeća Europe, koje je

provodilo petogodišnju kampanju pod tim nazivom nastojeći skrenuti pažnju na sveprisutnost seksualnog zlostavljanja djece u Europi.

Više se nećemo baviti brojkama i pričati o tome koliko je strašno da postoji ovakav izazov u našem društvu. U nastavku slijede jako konkretnе и jednostavne stvari koje možemo napraviti da bi se navedeno spriječilo.

Prije toga nam ostaje samo još par informacija o tome tko sam ja i kako sam se uopće krenula baviti ovom temom?

Moj put s ovom temom

Kao što vjerojatno znaš, moje je ime Antonella. Završila sam 'Security, Conflict and Human Rights' na University of Bath gdje sam se bavila trenutnim stanjem društva te kako djelovati na vrijednosti, pravila i norme koje imamo. No, moja je priča s temom ovog vodiča krenula još i prije diplomskog studija.

Bilo je to na mojoj 'gap year', odnosno godini pauze koju sam uzela između preddiplomskog i diplomskog studija. Razlog tome je bio što sam prije mog studija iz snova u Engleskoj htjela imati godinu dana gdje ću se educirati u svakom mogućem smislu oko što više tema koje me zanimaju.

Unutar te godine sam radila i išla na mnoštvo edukacija, konferencija i škola. Tako sam naišla i na kolegij 'medicinska sociologija' koji se odvijao na medicinskom fakultetu grada u kojem sam živjela. Nije bilo vremena za gubljenje pa sam se raspitala, potvrdila kvalitetu kolegija te odmah poslala mail profesorici. Vrlo sam joj otvoreno rekla kako bi htjela polagati navedeni kolegij te da mi nikakvo priznanje za to nije potrebno. Profesorica Stjepka Popović je pristala (ona ovo vrlo vjerojatno nikada neće vidjeti, ali joj još jednom puno hvala na tome) i tako je sve krenulo.

Odslušala sam cijeli kolegij, a unutar njega je bilo i gostujuće predavanje seksualnog terapeuta Gorana Arbanasa o pedofiliji. Silno sam htjela ići na to predavanje, ali ono se poklopilo sa trodnevnom konferencijom na koju sam išla. Konferencija je bila u istom gradu, ali

ja tada nisam imala auto pa mi se činilo kao da će morati birati. Kako to obično biva, kada je nešto suđeno, stvari se poklope, a kada imaš mamu poput moje - to je puno češće. Ona je došla po mene na konferenciju, odvela me na Arbanasovo predavanje, čekala nekoliko sati u autu te me vratila na konferenciju (Mama, za tebe znam da ovo čitaš, hvala ti!). Ostalo je povijest. Doktor Arbanas mi je toga dana otvorio vrata prema sasvim novoj temi, a ja od tada više nisam propustila ni jednu edukaciju na koju sam naišla, a da je bila vezana za ovu tematiku.

Sve je to vodilo ovome, posljednjem E-booku moje trilogije za moderno roditeljstvo, E-booku o pedofiliji i seksualnosti djece od rođenja do sedme godine. Naučimo kako zaštiti djecu i pričati s njima o jednoj od najizazovnijih tema - seksualnosti.

U nastavku slijede konkretni trikovi i načini kako se postaviti u vezi ovih tema. Prije toga bih te htjela zamoliti jednu uslugu. Ako su tvoja dosadašnja iskustva s ovim temama bila prvenstveno kroz medije, zaboravi na sve to. Mediji često šire strah i tjeskobu bez da pritom kažu išta konkretno o ovoj temi. Kroz ovaj ćemo se vodič naučiti razmišljati i djelovati bez straha. U našem prošlom E-booku koji je govorio o ekranima, kroz cijeli se E-book provlačila rečenica Maye Angelou: ‘*Kad znaš bolje, radiš bolje*’, a kroz ovaj ćemo se E-book u više navrata vraćati na rečenicu poznatog engleskog filozofa Francisa Bacona: ‘*Znanje je moć*’.

Mitovi o seksualnom zlostavljanju djece

Ono što čujemo u medijima često nije temeljeno na znanju te je pakirano u senzacionalističke priče. Iz tog razloga predlažem da, po principu Francisa Bacona, postavimo čistu ploču u našoj glavi i na nju krenemo zapisivati pravo znanje koje nam daje moć. Dat ću ti jedan primjer.

Prije nekoliko sam dana imala tu privilegiju razgovarati sa roditeljima koji žele zaštiti svoju djecu od pedofilije. Kažem da je to privilegija jer smatram da je svaki susret sa svjesnim roditeljem koji se obrazuje o razvoju djeteta prava privilegija. U tom je razgovoru jedan roditelj rekao nešto otprilike ovako:

Kada sam ja bio dijete, moji su roditelji brinuli za nas, pogotovo za moje sestre jer su one bile curice. Mama i tata su se brinuli da one ne najdu na nekog manjaka pa su ih uvijek upozoravali da ne pričaju sa strancima, da ne idu nigdje sa strancima i tako dalje. Tu je moja mama ponekad i zastraživala sestre jer je mislila da inače to neće shvatiti ozbiljno. Mislim, ja znam da toga danas ima puno više u nekim dijelovima svijeta, kod nas ne toliko. Svejedno, želio bih zaštiti svoju djecu, neka znaju što se događa i znaju da su opasnosti svuda oko njih.

Ove riječi zabrinutog oca su nešto što možemo relativno često čuti u našem okruženju, a većina toga što je on rekao je temeljeno na senzacionalističkim medijskim prenošenjima. Stoga, kako bi se ova tema obradila na pravi način potrebno je osvrnuti se na neke zablude koje kolaju oko nas.

Jedino sa konkretnim činjenicama možemo djeci dati mogućnost da se zaista zaštite kroz svoje djetinjstvo, ali i čitav život. Evo nekoliko primjera koje navodi Christine Sanderson u svojoj knjizi 'Zavođenje djeteta'. Ovi su mitovi opovrgnuti podacima iz iste te knjige, ali i drugim istraživanjima. U dolje navedenim zabludama moći ćemo prepoznati i mitove koje je spomenuti otac naveo.

MIT 1: Djevojčicama prijeti opasnost od seksualnog zlostavljanja, a dječacima ne.

Iako se procjene razlikuju ovisno o vrsti istraživanja, procjenjuje se da je na našim prostorima 13% djevojčica i 21% dječaka ispod 14 godina seksualno zlostavljano. (1)

MIT 2: Seksualno zlostavljanje djece nastalo je u modernom svijetu.

Seksualno zlostavljanje djece događa se stoljećima. Tako se osobe poput Loyda deMausea bave poviješću zlostavljanja djece te kroz svoj rad opisuju to zlostavljanje još od prvog stoljeća.

MIT 3: Djecu seksualno zlostavljaju nepoznate osobe.

Istraživanja (2) nam pokazuju kako dijete u otprilike 90% slučajeva poznaje osobu koja njega/nju seksualno zlostavlja.

1.Sesar, K., Živčić-Bećirević, I., and Sesar, D. (2008). Multi-type maltreatment in childhood and psychological adjustment in adolescence: Questionnaire study among adolescents in Western Herzegovina Canton. Croatian Medical Journal, 49, 243–56

2. The Bureau of Justice Statistics of the U.S 2020.

MIT 4: Osobe koje seksualno zlostavljaju djecu izgledaju kao čudovišta.

'Istina je u biti suprotna od ovog mita. Većina osoba koje seksualno zlostavljaju ostavljaju dojam ljubaznih, obazrivih i brižnih osoba.' (3)

MIT 5: Žene se ne upuštaju u seksualno zlostavljanje djece.

Otprilike 20 do 25% seksualnog zlostavljanja djece počine žene. (4)

MIT 6: Seksualno zlostavljanje djece događa se samo u disfunkcionalnim obiteljima.

Seksualno se zlostavljanje može dogoditi u bilo kojoj obitelji, bez obzira na status te obitelji.

MIT 7: Seksualno zlostavljanje djece je uvijek fizički nasilno.

'Većina slučajeva podrazumijeva obmanjivanje, manipuliranje i suptilno 'ispiranje mozga' djeteta', ali ne mora uključivati fizičko nasilje. Baš suprotno, 'mnogi pedofili dijete u početku obasipaju osobitom pozornošću, nježnostima i 'ljubavlju', a potom podmićuju dijete kako bi ga privoljeli na seksualni odnos i osigurali šutnju. To postižu uskraćivanjem ljubavi i pozornosti ili nagradivanjem djeteta poslasticama i darovima. Neki pedofili šutnju osiguravaju prijetnjama djetetu, njihovim roditeljima, braći i sestrama ili kućnim ljubimcima.' (5)

MIT 8: Djeca nikada ne uživaju u seksualnom zlostavljanju.

‘Mnoga djeca tijekom seksualnog zlostavljanja doživljavaju seksualno uzbudjenje i ugodu. To je prirodno i normalno u kontekstu fiziološkog uzbudjenja i ne znači da je dijete željelo biti seksualno zlostavljano. Kod dječaka se mogu pojaviti erekcije, a kod djevojčica vlaženje vaginalnog područja. Starija djeca uslijed seksualnog zlostavljanja mogu doživjeti orgazam, zbog čega osjećaju još jači stid.’ Međutim, čak i ako osjeća ugodu, ‘dijete nije sposobno znati u što se upušta te nije svjesno posljedica.’ (6)

MIT 9: Osobe koje seksualno zlostavljaju djecu mogu se lako prepoznati.

‘Seksualni zlostavljači djeteta dolaze iz svih društvenih slojeva te etničkih i dobnih skupina. Doimaju se poput svih ostalih.’ Upravo je ovaj privid uobičajenosti ono što im omogućava da prolaze nezapaženo. ‘Članovi su lokalnih zajednica, a nalazimo ih u svim društvenim krugovima. Često ih se smatra stupovima društva pa neotkriveni nastavljuju obavljati svoje svakodnevne dužnosti u zajednici.’ ‘Seksualnog zlostavljača djece nije moguće prepoznati’ izgledom ili statusom već samo velikim poznavanjem psihologije pedofila, a ponekad ni tada. (7)

6., 7. C. Sanderson (2005). Zavođenje djeteta. Kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje. Zagreb: Biblioteka

MIT 10: Sve osobe koje seksualno zlostavljujaju djecu su u djetinjstvu i same bile seksualno zlostavljanje.

S ovim mitom treba jako oprezno jer on vodi ka pogrešnoj pretpostavci da će svako seksualno zlostavljano dijete u budućnosti i samo vršiti seksualno nasilje. Istraživanja pokazuju kako je tek 1 od 8 osoba koje seksualno zlostavljujaju djecu bila i sama zlostavljana. (8)

MIT 11: Djeci predškolske dobi ne prijeti opasnost od seksualnog zlostavljanja.

Procjenjuje se (9) da, iako postoji rizik za djecu svih dobnih skupina, djeca su najviše u opasnosti od seksualnog zlostavljanja u dobi od sedam do 13 godina. Međutim, više od 20% djece seksualno je zlostavljano prije osme godine života.

MIT 12: Djeca lažu o seksualnom zlostavljanju.

Djeca ne raspolažu dovoljno razvijenom svijeću ili znanjem o seksu da bi lagala o seksualnom zlostavljanju. (10, 11)

MIT 13: Seksualno zlostavljana djeca znaju da je takav čin pogrešan i otkrivaju ga.

Djeca ne moraju biti svjesna toga da je ono što rade s odrasлом osobом

8. C. Sanderson (2005). Zavodenje djeteta. Kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje. Zagreb: Biblioteka

9. Snyder, H. N. (2000). Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident, and offender characteristics. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.

Finkelhor, D. (1994). Current information on the scope and nature of child sexual abuse. The Future of Children, Vol. 4, No. 2, Sexual Abuse of Children, pp. 31-53

Putnam, F. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 42 , 269-278.

pogrešno. Štoviše, moguće je da će povjerovati da je to što rade posebno jer će ih u to uvjeriti odrasla osoba. Osobe koje seksualno zlostavljuju djecu ih najčešće najprije 'obrade' (12), a tek onda kreću sa seksualnim aktivnostima. Do tog je trenutka dijete već razvilo odnos s tom odraslonom osobom i često želi zadržati o posebno prijateljstvo. Uz to, neke osobe koje seksualno zlostavljuju djecu uvjere dijete da ono to želi dok neke druge prijete djeci.

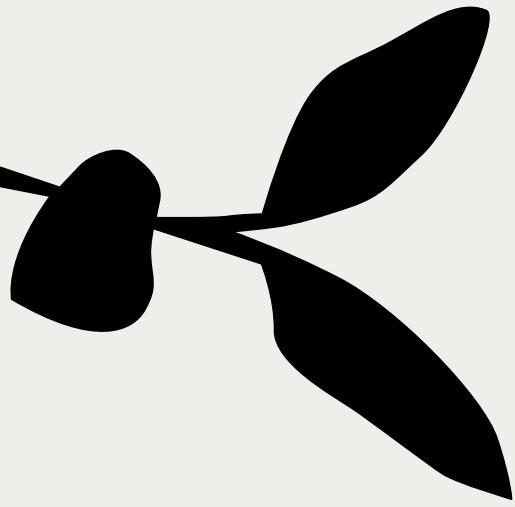
Nakon opovrgavanja ovih mitova postaje jasno kako se djecu ne može zaštititi time što im se govori da ne ulaze u auto s osobama koje ne poznaju. Naravno da se to može dogoditi i uvijek je dobro djecu upozoriti na nepoznate osobe, ali je od ključne važnosti imati na umu kako se seksualno zlostavljanje u većini slučajeva događa od nama poznatih osoba.

Obzirom da je vrlo izazovno prepoznati osobu koja seksualno zlostavlja ključno je poznavati razvoj seksualnosti kod djeteta tako da prepoznamo ako nešto nije u redu. Iz tog razloga sada slijedi uvid u razvoj dječje seksualnosti od samog početka.

10. C. Sanderson (2005). Zavodenje djeteta. Kako zaštitićiti djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje. Zagreb: Biblioteka

11. Everson, M., and Boat, B. (1989). False allegations of sexual abuse by children and adolescents. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. 28, 2:230-35

12. De Bellis, M. D., Spratt, E. G., & Hooper, S. R. (2011). Neurodevelopmental biology associated with childhood sexual abuse. Journal of Child Sexual Abuse, 20 (5), 548-587

SEKSUALNO (NE)PRIMJERENO PONAŠANJE OD ROĐENJA

0-4 godine

Djeca mogu početi istraživati svoje tijelo već od oko 6 mjeseci starosti. U prvim se godinama djetetova života bilo kakvo istraživanje genitalija odvija u obliku igre. U ovim situacijama djeca nemaju seksualne primisli, već je cilj istražiti. Kroz prve dvije godine to će biti prvenstveno sa njihovim tijelom, s obzirom da se većinu vremena igraju samostalno i ta će igra biti spontana. Tako dijete može dirati svoje genitalije i pokazivati ugodu. Djeca pritom mogu osjećati ugodu, ali to neće biti seksualno, već isključivo fizički. Sanderson (2005) ističe kako je igranje genitalijama vrlo često. Jedna od situacija kada bi se to moglo primijetiti je tijekom mijenjanja pelena.

Djetetov se interes nadograđuje između druge i četvrte godine. U ovom periodu bi djecu moglo posebno zanimati obavljanje nužde čime genitalije počinju povezivati sa njihovim funkcijama. Tako je moguće da će s velikim interesom promatrati kako roditelji obavljaju nuždu te entuzijastično koristiti fraze poput ‘ka-ka, pi-pi’. U ovom bi se periodu djeca također mogla igrati s grudima majke te se pritom smijati ili otrčati od majke. Ovime pokazuju svoj istraživački duh. Istraživanje granica u ovoj dobi moglo bi se iskazati i pokazivanjem svojih genitalija drugima ili skidanjem do gola te istrčavanjem pred ljudi. U sljedećem ćemo se poglavljju pozabaviti time kako se postaviti u ovim situacijama.

Jedan od najizazovnijih elemenata za roditelje u ovoj dobi između druge i četvrte godine jest masturbacija do koje može doći.

Djeca su prije mogla istraživati svoje genitalije, ali s obzirom na novonastale motoričke sposobnosti, sada se mogu upustiti i u masturbaciju. To može biti rukama ili igračkama poput plišanca, deke i tome slično. ‘Svrha takvog ponašanja jest umirujuća i ugodna stimulacija’ (Sanderson 2005, str. 66) te dijete još nema seksualnih primisli dok to radi. Kod dječaka će to najčešće biti istraživanje penisa, a kod djevojčica klitorisa. One u ovoj dobi najvjerojatnije neće istraživati vaginalni otvor. Ono što je sada važno za napomenuti jest da je ovakva masturbacija sasvim u redu u ovoj dobi i smatra se ‘zdravim procesom upoznavanja vlastitog tijela’ (Sanderson, 2005, str. 67).

Međutim, moguće je da određena ponašanja djece vezana za njihovo tijelo i seksualnost ukazuju i na izazove te potencijalno zlostavljanje. Kako razlikovati radi li se o radoznalosti ili bi ponašanje djeteta moglo upućivati na nešto drugo? U pravilu, djeca će kod zdravog istraživanja svog tijela pratiti kako se osjećaju i bit će jasno da to čine poprilično naivno bez previše znanja. U slučaju da se primijeti kako djeca s igračkama oponašaju zvukove ili pozicije koje previše zvuče i izgledaju kao nešto što bi radile odrasle osobe, tada vrijedi istražiti otkud djetetu ta znanja. Također, ako igra djetetu izaziva bol, a dijete ne prestane s tim to bi se trebalo dodatno istražiti. Takva igra može biti stavljanje prstiju ili manjih predmeta u otvore poput usta, ušiju, pupka, a posebno na području genitalija. Većina će djece koja istražuju iz znatiželje prestati s istraživanjem koje izaziva bol ili nelagodu (13). U ovoj je dobi vrlo mala vjerojatnost da će se djeca htjeti međusobno dirati. Čak i

13. Stop It Now! (2013) Warning signs in children and adolescents of possible child sexual abuse. Northampton, MA. Dostupno na: warning_signs_child_behaviors.pdf (stopitnow.org)

kada i istražuju tijela druge djece to će najčešće biti promatranjem jer će ihzanimati kako izgleda tijelo koje nije njihovo. Bilo kakva istraživanja među djecom bi se uglavnom trebala svoditi na pokazivanje sebe ili gledanje u druga tijela, dok međusobnog diranja ne bi trebalo biti. Također, *važno je da to čine sa djecom podjednake tjelesne grade, otprilike istih godina i da se radi o djeci s kojima se dijete inače druži.*

5-7 godina

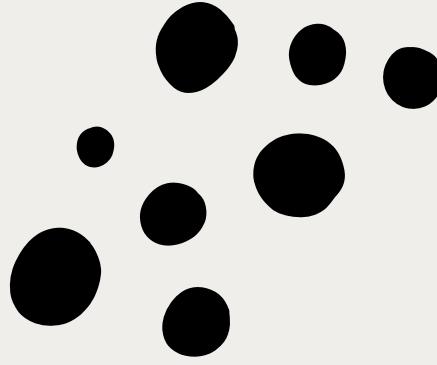
U ovom je periodu moguće da se pojave pitanja poput: ‘Kako nastaju bebe?’. Na ovakva bi se pitanja trebalo odgovoriti kratko i jasno, bez previše detalja usredotočivši se na proces u našim tijelima. Tako bi odgovor mogao zvučati ovako: ‘*Beba raste u trbuhu žene. Tu je ona u početku tek poput male loptice, a onda se kroz 9 mjeseci razvija u bebu koje izade.*’ Vrlo često će to djetetu biti dovoljno, a ako postavi dodatno pitanje onda nastavljamo odgovarati u istom smjeru: ‘*Malenoj će se loptici najprije razviti nos, usta i uši, a zatim će se pojaviti ruke i noge.*’ Ovaj proces možemo djetetu prepričati do mjere do koje je zainteresirano, a u ovoj dobi nema potrebe za opisivanjem seksualnog odnosa. Ovo je također dobra prilika da se djetetu spomene mogućnost posvajanja i kako nekim obiteljima beba ili starije dijete dođe nakon što je naraslo u tijelu osobe koju u tom slučaju često ne poznajemo.

Nakon pete godine, zanimanje za pitanja vezana za tijelo i seksualnost rastu, a dijete pritom razvija i osjećaj srama oko tih pitanja. Ukoliko roditelji prije ovog perioda postave temelje i otvoreno pristupaju temi

seksualnosti ‘sram’ će se jednostavno stopiti s temeljima koji su postavljeni te je moguće da on ne bude toliko naglašen. U slučaju da roditelji nisu postavili temelje za otvoren odnos sada postaje izazovnije da će dijete krenuti otvoreno razgovarati o ovim temama. Tako je moguće da će htjeti znati više o seksualnosti, ali će se krenuti smijuljiti kod razgovora o tome. Obzirom da postaju svjesnija kako je ovo privatni dio njihova života moguće da će zahtijevati privatnost dok se presvlače ili kupaju. Također, u ovom periodu može povremeno doći do masturbacije, ali će djeca sve više razumjeti kako je to namijenjeno za privatnost.

Sada kada znamo kako se seksualnost razvija u prvim godinama života, vjerojatno ti se kroz čitanje svega ovoga postavlja pitanje: ‘*Kako da ja reagiram na sve ovo? Kako postaviti granice?*’. Sada ćemo se pozabaviti konkretnim situacijama, a vrijedi naglasiti da nije važno koliko tvoje dijete ima godina, već se sukladno godinama mogu usvojiti savjeti koji su primjenjivi za vašu obitelj ovoga trenutka.

KAKO REAGIRATI NA RAZVOJ DJEČJE SEKSUALNOSTI

Iz prethodnog je odjeljka jasno kako djeca u ranoj dobi još nemaju nikakvo mišljenje o seksualnosti. Baš kao što Sanderson (2005., str. 61.) objašnjava, 'Dijete koje guguće i oduševljeno se smije kada se škaklja po nožnim prstima ili trbuhu jednako guguće i smije se dok dodiruje vlastite genitalije. Malo dijete nije naučilo da je taj dio tijela seksualna zona jer seks ne poima onako kako ga poimaju odrasle osobe.' Drugim riječima, dijete vidi svaki dio sebe kao jednak i tome ne pridaje značenja kao što to čine odrasle osobe. Stoga, kakav će odnos dijete razvijati s ovim dijelom sebe ovisi prvenstveno o odraslim osobama oko tog djeteta. To ne znači da ćemo dopustiti svako ponašanje vezano uz istraživanje genitalija, već da moramo znati kako postupiti.

Pri uspostavljanju odnosa djeteta i seksualnosti, posebno se ističe jedan element koji je daleko najvažniji. Radi se o tome kako mi gledamo na ovaj aspekt života. Naime, u prvim godinama života, djeca će istraživati ovaj aspekt baš kao i bilo koji drugi. Kroz igru i propitivanje granica, cilj će im biti postaviti temelje za daljnju seksualnost. Njihovo zanimanje za to zašto je trava zelena jednako je kao i zašto ne smiju dirati genitalije kad su tu druge osobe. To im je samo još jedan element koji istražuju.

Kod seksualnih ponašanja važno je postaviti granice, ali je jednako tako važno naglasiti da dijete nikako ne bi trebalo osjećati krivnju ili sram radi svoje seksualne radoznalosti. Seksualno izražavanje je normalan dio odrastanja i ono neće nestati ako je nama neugodno. Jedino što se može dogoditi jest da dijete i dalje istražuje, ali da pritom osjeća krivnju

i u nama ne vidi osobe kojima se može povjeriti. **Postavljanje otvorenog odnosa sa jasnim granicama je temelj zaštite djece, ali i davanja mogućnosti da nam kažu ako dođe do bilo koje situacije koja im nije ugodna.** Evo jednog primjera.

Recimo da ulovimo dijete kako masturbira i pritom reagiramo burno i vrlo nam je neugodno. Zatim se isto to dijete godinu dana kasnije skine i dođe golo u dnevni boravak dok imamo goste. Mi to dijete kaznimo umjesto da na primjeren način objasnimo pravilo. U oba slučaja dijete se osjeća posramljeno i krivo. Sada zamislimo da isto to dijete ima 5 godina i odlazi na neku dodatnu aktivnost gdje njega ili nju odrasla osoba pita da pokaže svoje genitalije. Što misliš hoće li to dijete doći roditelju koji je tako naglo reagirao u prije opisanim situacijama i reći što se dogodilo? Hoće li se osjećati dovoljno ugodno da to podijeli s nama? Možda i hoće, ali vjerojatnost je puno manja. Stoga, prije nego bilo što drugo, potrebno je da roditelj postavi temelje gdje je komunikacija otvorena. Idealno bi bilo da je ovo tema kao i bilo koja druga. Isto kao što nećemo svaki dan pričati o tome zašto je trava zelena, nećemo pričati ni o seksualnosti, ali bi na pitanja o seksualnosti trebalo odgovoriti jednakо kao i na pitanja o boji trave. Naš otvoren odnos temelj je zaštite djece i njihovog dalnjeg seksualnog razvoja.

Smjernice za postavljanje granica

Moguće je da će dijete htjeti istraživati svoje genitalije. Ono pritom na to neće gledati kao na genitalni užitak, već će htjeti istražiti svoje tijelo. U ovoj će situaciji biti od velike važnosti postaviti neku smjernicu. U slučaju diranja genitalija to bi bilo: '*Svoj penis ili vulvu možeš dirati samo ti i to kad si sam/a, ali ne kada su tu druge osobe zato jer su privatni dijelovi našeg tijela tu samo za nas. Ako imaš bilo kakvih pitanja, tu sam.*' Ovo je jasno i kratko postavljanje pravila. Ništa više nije potrebno.

Evo još jednog primjera. Kako treba postaviti pravilo da dijete ne smije samo prelaziti cestu? Kratko i jasno. *Uvijek kada prelazimo cestu moraš mi dati ruku, tako da možemo sigurno prijeći preko ceste.* Zašto sam usporedila nešto ovliko svakodnevno sa diranjem genitalija? Pa zato jer će dijete uspostaviti pravilo oko ceste koje mi predstavimo, a isto će tako biti oko genitalija. Ako se ponašamo kao da nas je sram ili kažemo da je diranje genitalija 'fuj', dijete će taj dio sebe vidjeti kao odbojan. I ne, ovo neće značiti zaštitu od osoba koje seksualno zlostavljuju. Baš suprotno. Kao što već znamo, ovo će samo značiti da je manja vjerojatnost da će nama reći ako do nečega dođe. Stoga, ako mi predstavimo genitalije kao nešto odbojno, djeca će i dalje osjećati ugodu, samo neće nama doći sa pitanjima i nedoumicama. Suprotno tome, ako jasno postavimo pravilo da je u redu istraživati genitalije, ali da to smije samo dijete u privatnosti, ono će znati koja su pravila oko diranja genitalija. Također, radi našeg otvorenog i izravnog pristupa, osjećat će se sigurno postaviti nam daljna pitanja vezana za ovu tematiku.

Ovo nas vodi do vrlog bitnog segmenta. *Kako doći do točke gdje nam dijete zaista kaže sve?* Kako bi se odgovorilo na to pitanje, najprije je važno reći kako nije potrebno da nam dijete govori baš sve. Dijete je osoba sama za sebe i baš poput svake osobe, ono ima neke procese i situacije koje ne želi podijeliti. To je sasvim u redu i postat će sve očitije kroz odrastanje. Međutim, otvorena komunikacija jest važna i u to ime je važno s djetetom govoriti o tome što bi nam uvijek trebalo govoriti. Uz ono što ima želju podijeliti, ono bi trebalo znati da s nama **uvijek treba podijeliti ako se u vezi nečega osjeća loše ili neugodno**. Bez obzira radi li se o situacijama vezanima za seksualnost ili ne, ako dijete odmah nauči iskommunicirati svoje emocije kojima nije zadovoljno, ono će dobiti veliku prednost u ostatku života. Stoga, situacija za koju nam uvijek trebaju reći je ukoliko se u vezi nečega osjećaju loše ili neugodno. Što se tiče seksualnosti, osim otvorene komunikacije za koju će biti mnogo primjera kroz tekst, na nama je da odmah u startu postavimo određene granice.

Koje mi to konkretne granice možemo postaviti?

Na nama odraslima je da naučimo dijete što je to primjерено i neprimjereno seksualno ponašanje, ali da to napravimo bez straha, bez krivnje i bez srama. Pri postavljanju granica vezano za genitalije, možemo se držati tri elementa:

1. Genitalije djeteta niti jedna osoba ne smije dirati u svrhu ugode osim samog djeteta. Evo primjera od Sanderson (2005, str. 63). Jednom prilikom dok su se dječak i majka igrali, ona mu je ljubila nožne palce, a dječak je pitao da mu isto tako poljubi penis. Majka je vrlo otvorena objasnila da je penis privatni dio tijela koji pruža ugodu te da ga kao takvog može dirati samo on. Dodala je kako je sasvim u redu ako on želi milovati svoj penis i da je prirodno da osjeća ugodu dok to čini, ali da nije u redu ako to čine druge osobe, pogotovo ako su starije od njega. Ovime je postavila granicu bez straha ili srama.
2. Drugo je pravilo da dijete ne smije dirati svoje genitalije pred drugima.
3. Treća stavka nije toliko pravilo koliko je sugestija. Nakon bilo kakvog razgovora ovoga tipa, možemo dijete pitati: '*Imaš li još pitanja?*' Ovime pokazujemo da smo tu za njih i da nas mogu otvoreno pitati što ih zanima.

Znači, u redu je da djeca žele istraživati svoje privatne dijelove i jedino na što to ukazuje jest na njihovu radoznalost. Ona će to učiniti prilično spontano i još nemaju seksualnih primisli niti su sposobna za to, ali na nama je da u tim situacijama postavimo zdrave granice. Te granice postaju temelj na koji će dolaziti druga znanja o seksualnosti. Također, uz genitalije, **i usta su privatni dio našeg tijela o čemu se može razgovarati s djetetom**. Jedina je razlika da ona ipak ne predstavljaju ugodu poput genitalija pa stoga razgovor vezan uz njih treba malo

prilagoditi. Drugim riječima, za usta i genitalije vrijede ista navedena pravila, uz izuzetak ugode o kojoj je bilo riječi.

Nakon što krenu istraživati svoje tijelo, moguće je da će ih zanimati i tijela drugih. Ovdje se prvenstveno misli na tijelo mame, tate te tijela druge djece. U ovakvim situacijama može doći do međusobnog istraživanja među djecom, a to se posebno vidi kod istraživanja razlike među spolovima. U ovim situacijama djeca nemaju seksualne primisli, već je cilj istražiti. *Treba ih uputiti kako je u redu da diraju svoje genitalije, ali nije u redu da to čine drugima ili da druga djeca to čine njima. Također, svoje genitalije možemo dirati kada nismo u društvu jer su to naši privatni dijelovi tijela.* Ako imaju pitanja, neka pitaju nas. Zašto je ovo važno? Zato jer je ovo početno upoznavanje baza na kojoj će djeca razvijati odnos sa svojim tijelom i drugima kroz svoje odrastanje i odrasli život. Samim time što znamo koja su ponašanja primjerena i što reagiramo bez srama i straha, pokazujemo im kako je to normalan dio života, ali im uz to i uvodimo pravila vezana za taj dio života. Baš kao što imamo granice za sve, tako imamo i za to. Međutim, tu srama nema i to je ključ. Na taj način djeca prihvaćaju taj dio sebe te znaju da u nama imaju osobu od povjerenja, što ih uvelike štiti od seksualnog zlostavljanja.

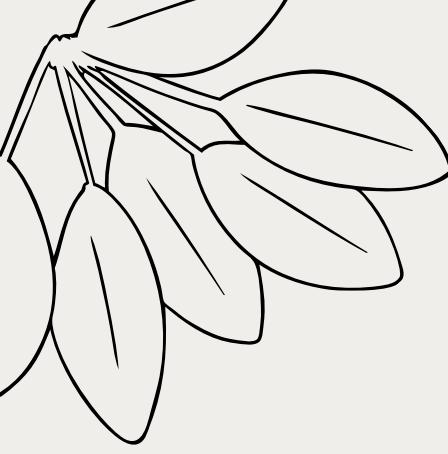
Mnogo je toga rečeno pa ćemo sada ponoviti neke ključne segmente:

- U redu je ako djeca žele istraživati sa svojim tijelom sve dok je to vođeno njihovom znatiželjom i ne ukazuje na nešto drugo (u prošlom se odjeljku pričalo o tome što je, a što nije primjereno)
- Odrasle osobe ne bi trebale u djetetu buditi stid, strah ili krivnju jer

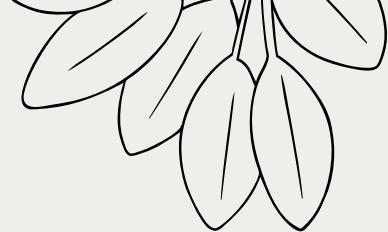
ono dodiruje svoje genitalije i istražuje svoje tijelo (to znači da se dijete iz ovih razloga ne bi trebalo kažnjavati te se djetetu ne bi trebalo smijati)

Ovime su postavljena generalna pravila vezana uz seksualnost, no kako bi se dijete zaštitilo, njemu ili njoj se mogu dati konkretniji alati za zaštitu bez da je dijete toga svjesno. Ujedno, ovo su i pravila radi kojih će dijete imati puno veću vjerojatnost da će se znati postaviti i držati se pravila kroz svoje odrastanje i odraslu dob, što je jako bitno. Osim toga što ih želimo zaštитiti i pružiti im temelje u najmlađoj dobi, mi im želimo dati alate da se znaju postaviti kroz cijelo odrastanje.

KAKO DJETETU DATI ALATE ZA ZAŠTITU BEZ ZASTRAŠIVANJA?

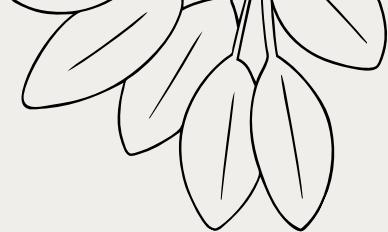

Kroz ovaj ćemo odjeljak pričati o pet segmenata koji postavljaju temelje za zaštitu od seksualnog zlostavljanja kroz djetinjstvo i odrastanje. Iako nam oni ne garantiraju da do seksualnog zlostavljanja neće doći, ipak drastično smanjuju vjerojatnost seksualnog zlostavljanja i da će ono proći nezapaženo.

Ovdje se vodimo rečenicom od Martinson: ‘*Ako djeci onemogućujemo stjecanje seksualnih znanja, ona ostaju naivna i neupućena. Uskraćujući im informacije, oblikovanje njihove seksualnosti prepuštamo drugim osobama.*’

Sukladno ovom citatu, cilj je prenijeti im alate s kojima imaju mogućnost spriječiti i iskomunicirati mnogo upitnih situacija, ali sve to radimo bez straha. Umjesto straha koristimo se znanjem koje im daje moć. Moj je prijedlog da o svim ovim savjetima razmisliš i primjeniš one koji ti odgovaraju. Nema potrebe osjećati pritisak da isti tren svaki od savjeta mora postati dio našeg života. Čak i sa primjenom samo jednog alata, dijete je automatski zaštićenije. Zatim, s vremenom, što se više alata unosi u naš život, dijete će biti sve sposobnije usvojiti znanja koja štite. Pa krenimo redom: kako im prenijeti ova znanja bez straha i srama.

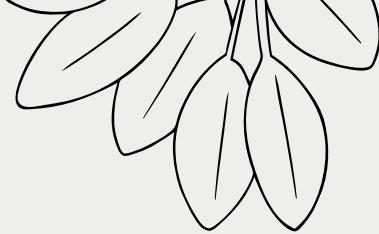

Kako se mi osjećamo vezano uz temu spolnosti i seksualnosti?

Prvi element je nešto o čemu se već razgovaralo, ali je toliko bitan da ćemo ga ovdje ponoviti. Radi se o nama i našem pogledu na teme spolnosti i seksualnosti. Ako osjećamo sram ili nelagodu, sigurno ćemo to prenijeti i na djecu. Ona to naprosto osjete. Time je manja vjerojatnost da će se obratiti nama vezano za svoju seksualnost kroz cijelo odrastanje. Ako ne pitaju nas, tko zna otkud će dobivati informacije. Možda od vršnjaka, a možda s interneta? Radimo li im time uslugu?

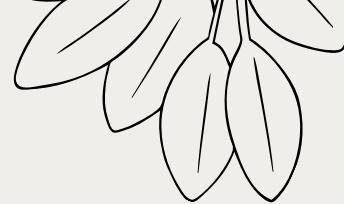
Osim srama, roditelji u vezi ovih tema znaju razviti osjećaj straha. Normalno je ako se on pojavi, ali je nešto na čemu bi se trebalo raditi. Naime, nije nam cilj da se djeca zastraše kako bi se nešto moglo dogoditi. Sasvim je razumljivo da nas uhvati strah kada razgovaramo o ovako važnim i osjetljivim temama. Međutim, ako se djeci pristupi iz perspektive straha i srama, vjerojatnije je da će se sramiti te samim time prešutjeti ako do nečega dođe. Umjesto ovakvog pristupa, preporučuje se dati im alate da se nose s ovakvim situacijama bez da su toga uopće svjesna. S ovim će savjetima djeca dobiti alate da komuniciraju o ovome i potencijalno se obrane bez da uopće znaju da posjeduju te alate.

Što kada nam dijete postavi pitanje?

Prvi su element bili naši osjećaji, a sljedeći alat kojeg ćemo spomenuti je naš odnos s djetetom. Kada je malena imala 4 i pol godine, otišle smo u posjet jednoj bebi od nekoliko mjeseci. U jednom je trenutku majka išla kupati dijete, a mi smo joj radile društvo. Kada je malena vidjela golu bebu upitala je: ‘*Zašto ova beba ima maleni penis?*’ I da, rekla je baš ‘penis’. Kroz ostatak će teksta biti objašnjeno zašto se ovako izrazila. Sve su se osobe u prostoriji krenule smijuljiti. Zamislite kakvu poruku to šalje djetetu. To je poruka da se o tome ne priča, poruka nelagode i srama. Ja sam na to odgovorila: ‘*Jer je to beba. Kada si ti bila beba i tvoja vulva je bila puno manja jer si ti bila manja. Imaš li još pitanja?*’ Malenoj je taj odgovor bio sasvim normalan i samo je nastavila po svome, nije imala dodatnih pitanja. Naime, ona ne osjeća sram oko ove teme, njoj je to samo još jedan dio tijela. Ali otvorenost i izravnost s moje strane znači da će joj biti ugodno pitati i razgovarati sa mnom o bilo čemu na tu temu kako bude rasla.

Ovakav je odnos važan i za njezinu zaštitu. Naime, osobe koje seksualno zlostavljaju djecu znaju upotrijebiti strah i sram tako da s tim osjećajima ucjenjuju djecu. Prijete im kako će se ‘*mama i tata jako rastužiti ako im se nešto kaže*’ ili ‘*kako će se mama i tata htjeti potući pa će se ozlijediti ako im se nešto kaže*’ itd. Jedino što možemo napraviti kako bi se dijete osjećalo ugodno da nam se u tim situacijama obrati jest da se postavimo kao da nam se uvijek mogu obratiti. Nema im smisla govoriti kako nam sve mogu reći pa se onda izbezumiti kada

postave pitanje. Ako pokazujemo djelima da nam je ta tema normalna i da smo tu za njih, onda je puno veća vjerojatnost da će to djeca zaista i usvojiti.

K tome, ovo je element koji će utjecati na njihovo seksualno iskustvo kroz cijelo odrastanje. Zato jer se ne srame svog tijela puno će lakše jednoga dana u seksualnim odnosima s drugim osobama iskomunicirati što za njih predstavlja ugodu.

Kao što je već spomenuto, stvar o kojoj se vrlo malo priča, a od ekstremne je važnosti za zdrav odnos prema ljudskom tijelu, je menstruacija. O njoj nema potrebe previše govoriti ili je objašnjavati djeci, ali je važno odgovoriti im na pitanja kada ih postave i ne skrivati se. Isto vrijedi za dječake i djevojčice. Prije nekoliko sam godina pročitala jedno istraživanje (koje sada ne mogu pronaći), a to je istraživanje pokazalo kako se muškarcima više gadi vidjeti čisti uložak bez imalo krvi od silovanja žene. Taj je podatak naprosto poražavajući i na nama je da ga mijenjamo. O čemu god da pričamo kada se radi o menstruaciji, jedno je sigurno - ona je jedan od razloga zašto naša ljudska vrsta postoji. Da, ponekad može biti bolna i neugodna, ali je razlog zašto držimo našu djecu u rukama. Stoga, nema je potrebe skrivati.

Primjer tome je odnos koji imam sa bratom koji sada ima 9 godina. Ponekad bi me znao vidjeti da mijenjam uložak. Njemu je to bilo sasvim normalno nakon što sam mu prvih nekoliko puta odgovorila na njegova

pitanja. Ono što je važno jest da se ovo može raditi s dječacima dok su mali i dok nemaju seksualne primisli. Tada je idealno upoznati ih s menstruacijom na način da je vide kao sastavni dio života žena. Najkasnije s oko 8 do 9 godina s ovakvim bi situacijama trebalo prestati. Razlog tome je što u tim godinama neka djeca već mogu početi razvijati seksualne primisli i tada je potrebno postaviti granice gdje se ne ide skupa na toalet.

Korištenje pravih naziva?

Dolazimo i do jednog od najvažnijih alata za obranu djeteta. Spolni organi bi se trebali nazivati svojim pravim imenima: **penis i vulva** od rođenja djeteta. Naime, ako se koriste nazivi poput pikice ili pišića te se na spomen ove teme osjeća nelagoda, vrlo vjerojatno je da će djeca to osjetiti te postavljati manje pitanja, ali i osjećati nelagodu razgovarajući o tome. Uz to, istraživanja (14) pokazuju da se osobe koje imaju namjeru seksualno zlostavljati uplaše kada dijete kaže pravi naziv. Takva osoba će prići djetetu vrlo promišljeno i koristit će ‘simpatične’ nazive poput pikice ili pišića. Ako dijete na to odgovori sa pravim nazivom te kaže *penis* ili *vulva*, pokazat će svoje znanje i zastrašiti tu osobu. Uz to, samim time što koristi ove nazive, dijete pokazuje kako je otvoreno oko pitanja seksualnosti i kako ih je naučilo od osobe koja je upućena. Time se da zaključiti kako dijete ima kome reći što se događa

14. Elliot, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse and Neglect*, 19, 579-594.

pa će se osoba koja bi htjela sekusalno zlostavljati tu vrlo vjerojatno uplašiti i odustati.

Najizazovni element sa korištenjem ovih naziva je stigma koja postoji oko riječi penis i *vulva/vagina*. Prije nekoliko sam dana slušala podcast (15) Merise Peer sa gošćom Miki Agrawal. Agrawal je osoba koja je razvila multimiliunske tvrtke baveći se time kako ženama olakšati period menstruacije, a svim osobama period odlaska na wc. Kada je Peer priupitala Agrawal kako je to baviti se kontroverznim temama poput menstruacije i velike nužde, Agrawal je rekla nešto zanimljivo: '*Stvar je u tome da ja na to ne gledam na taj način. Kako je ženska menstruacija, nešto što stvara ljudski život, postala kontroverzna? Tko ili što je to napravilo kontroverznim? Zašto se odlazak na toalet smatra kontroverznim? Kada ste roditelj i imate bebu, stalno govorite o pelenama i kakici s obitelji i prijateljima. Onda postanemo odrasle osobe i odjednom se o tome ne priča. Žene odjednom ne smiju pričati o tome kako obavljaju veliku nuždu. Opet, tko kaže da se o tome ne bi smjelo pričati? Ne slažem se s idejom da je išta kontroverzno jer se uvijek pitam zašto je to uopće kontroverzno? Moj je stav da nije tako. Ništa nije kontroverzno i trebalo bi se moći pričati o bilo čemu sve dok se nikoga time ne posramljuje. Zašto se ne bi moglo pričati o svemu? Stoga, ja ne gledam na te teme kao kontroverzne, a sebe vidim kao osobu koja priča o stvarima koje svi i sve činimo.*'

15. The Hard TRUTH About Making Your DREAMS COME TRUE | Marisa Peer

Ovaj me je Agrawalin stav potaknuo na razmišljanje. To što je ispričala povezala sam s nazivima **vulve** i **penisa** te se zapitala: ‘*Kada i zašto nam je rečeno da je to nešto o čemu se ne priča? Kada i zašto je jedan dio našeg tijela postao obavijen velom srama? Kome ide u korist da se mi toga sramimo?*’ Istražujući ovu temu, naišla sam na nekoliko članaka (16) iz 1980-ih koji govore o važnosti korištenja pravih naziva za genitalije u svrhu zaštite djece od seksualnog zlostavljanja. To bi značilo da se o ovome priča već 40-ak godina, a ti se nazivi i dalje u većini obitelji ne koriste. Štoviše, većina obitelji ni ne zna za važnost korištenja pravih naziva genitalija za obranu od seksualnog zlostavljanja djece. Zašto je to tako? Ja zasigurno nemam odgovore na ta pitanja, ali je nešto o čemu vrijedi razmisliti. Da, to jesu privatni dijelovi našeg tijela i sukladno tome vrijedi uvesti određena pravila, ali to su i dalje dijelovi našeg tijela, baš poput ruke ili nosa. To su dijelovi sa svojom funkcijom i s razlogom su nam dani. Možda je vrijeme da, baš kao što Agrawal kaže, prestanemo gledati na neke teme kao na kontroverzne i jednostavno pričamo o njima kao o nečemu što je dio nas.

Moguće je da se u ovom trenutku pojavljuju dva pitanja. Prvo je pitanje zašto krenuti koristiti ove nazive od rođenja? Ako je tvoje dijete starije, svejedno nije kasno krenuti koristiti prave nazive no preporučuje se, ukoliko je moguće, koristiti ih od rođenja. Razlog je tome što se

16. S. K. Wurtele (1990). *Enhancing Children's Sexual Development Through Child Sexual Abuse Prevention Programs*. Journal of Sex Education and Therapy. Vol. 19, num. 1, pp. 37- 46

Daye F.S. (1982). Private zone: A book teaching children sexual assault prevention tools. Edmonds, WA: The Chas. Franskin Press

ovakvom komunikacijom odrasle osobe opuštaju oko ovih tema i djeca od samog početka osjete našu energiju opuštenosti. Uostalom, kad bih sada rekla kako se treba krenuti koristiti nazivima *penis* i *vulva* sa 6 mjeseci nama ne bi, kada dijete napuni 6 mjeseci, samo kliknulo da odjednom krenemo koristiti ove nazine. Stoga, najlakše je ukomponirati ih što prije. Uz to, godina, dvije će proletjeti i neka će djeca već tada početi izgovarati ove nazine. To i želimo jer, kao što je rečeno, ovo je alat koji ih štiti.

Drugo je pitanje zašto kod djevojčica govorim *vulva*, a ne *vagina*. Oba su naziva dobra, ali prisjetimo se, cilj nam je postaviti zdrave temelje s istinitim činjenicama. Ja prva, kao ni mnoge druge osobe, nisam bila upoznata sa nazivom vulve do svoje odrasle dobi. Međutim, ovdje smo da za našu djecu postavimo zdrave temelje pa ćemo se tako pozabaviti i ovim pitanjem. Evo o čemu se radi.

Vagina je unutarnji dio našeg tijela dok je vulva vanjski. To bi značilo da mi vaginu ne možemo vidjeti izvana dok vulvu možemo. Dok su djeca mlađa ona će postavljati pitanja prvenstveno za vanjski dio svoga tijela pa se stoga referiraju na vulvu, a ne na vaginu. Vezano uz ovo, pročitala sam jednu zanimljivu usporedbu na Instagram profilu: *sexpositive_families*. Tamo je u jednoj objavi rečeno kako ne učimo dijete da se usta zovu lice pa isto tako nećemo učiti djecu da se vulva zove vagina. Ovo je malo karikirano, ali je simpatičan način za prikazati razliku između to dvoje. Uz to, ovakav način komunikacije pomaže djeci da znaju kako brinuti o svojem tijelu te da znaju na odgovarajući način iskomunicirati o tom dijelu tijela.

Naša malena odmalena zna da se ovaj dio njezina tijela zove vulva. Međutim, isto sam tako svjesna da mnoge druge osobe u stvarnosti ne znaju što je to vulva. Stoga sam malenoj od najranije dobi objasnila kako je vulva vani, a vagina joj je u trbušiću. Bez obzira koliko je ona svjesna razlike, bilo mi je važno da zna ova naziva tako da razumije o čemu se otprilike radi ako se spomene vagina. Svejedno, kod svih svakodnevnih komunikacija kada pričamo o tome govorimo prvenstveno o *vulvi*. Sukladno tome prelazimo na sljedeći element informiranog pristanka gdje će biti dani primjeri kada kroz dan koristimo naziv ‘*vulva*’.

Informirani pristanak

Ako postoje stvari koje su od ključnog značaja za seksualno obrazovanje djece, to bi svakako bio naš stav prema ovim temama te učenje djece o informiranom pristanku od najranije dobi. Ovo se možda nekima čini kao očit savjet, a nekima kao prekompleksan. U stvarnosti, radi se o jako važnom, ali jednostavnom koraku. Ako netko želi zagrliti dijete, na roditelju je dati do znanja djetetu i toj osobi kako oboje moraju pristati na zagrljaj. Tijelo djeteta je upravo to – tijelo tog djeteta i ono ima pravo reći ili pokazati NE, ako se tako osjeća. Ovo je prvi korak ka učenju o tome što je informirani pristanak – čin kada osoba razmisli o tome želi li neki fizički kontakt te to iskomunicira. Na drugoj je osobi da doneše odluku za svoje tijelo, ali i prihvati odluke drugih. Kroz vodič ćemo proći kroz načine kako se ova granica može postaviti prema drugim osobama, a u ovom će odjeljku detaljnije proći o tome

kako mi s našom malenom od najranije dobi učimo o informiranom pristanku u našem domu.

Od trenutka kada je malena oko godine dana starosti mogla pokazati gestom ‘da’ i ‘ne’, obavezno je da prije nego diram njezine genitalije pitam za dopuštenje. Tako sam, primjerice, postupala dok sam je brisala nakon što bi obavila nuždu. Uvijek sam je pitala: **‘Je li u redu da ti obrišem vulvu?’**. Gotovo nikada nije odbila. Ukoliko dijete šuti, preporučuje se da se pitanje ponovi kako bi se dobio jasan odgovor.

Situacije kada mi ne bi dala dopuštenje su također izuzetno važne jer postavljaju temelje za daljnje viđenje informiranog pristanka. Dijete istražuje granice. Prisjetimo se, informirani pristanak je čin kada osoba razmisli o tome želi li neki fizički kontakt te to iskomunicira. Na drugoj je osobi da to prihvati. Stoga, ja bih prihvatile njezin ‘ne’ i dala toaletni papir da se sama obriše, no ona bi mi uglavnom papir vratila i pokazala kako želi da ju ja obrišem. Njoj nije bilo toliko važno da se sama obriše i razumjela je da to još ne može učiniti kako treba, već je u ovoj situaciji ispitivala granice. Zatim ide ključan trenutak. Nakon što bi mi vratila papir, ponovila bih pitanje: **‘Je li u redu da ti obrišem vulvu?’**. Dok nije pokazala gestom ili jasno rekla ‘da’, ja to ne bih učinila. Jasan pristanak djeteta je vrlo važan. Na isti se način ponašam i dok se kupa ili u bilo kojoj drugoj situaciji gdje je potrebno da se njezine genitalije diraju.

Što ovdje primjećujemo? Dijete se uči informiranom pristanku bez imalo straha! Samim time jer se ponašamo na ovaj način, ono zna

da druge osobe ne smiju dirati njihove genitalije bez pristanka. Ako najbliže osobe traže djetetovo dopuštenje, onda će djetetu biti najnormalnije da to treba napraviti bilo koja druga osoba. Uz to, ako najbliže osobe djetetu djelima pokažu kako dijete može samostalno donositi odluke za svoje tijelo, puno je vjerojatnije da će dijete znati te odluke donositi i pred drugima. Roditeljima ponekad zna biti izazovno početi koristiti nazine *vulve* i *penisa* i pitati za dopuštenje, ali jednom kada se krenemo ponašati i razgovarati na ovaj način, to će nam postati najnormalnije. Uz to, ovo je alat koji će služiti djeci kroz čitav život.

A što sa svime ovime kada smo kod doktora ili doktorice? Pregled zna biti stresan i bez da se razmišlja o ovome, a s ovime bi mogao biti još izazovniji. Međutim, ako sada uložimo koju dodatnu minutu, djetetu dajemo alate koje će imati čitavog života. U situacijama kada bez djetetova dopuštenja djetetu kažemo da legne na stol i da se skine na liječničkom pregledu, takvim postupanjem mu/joj šaljemo poruku kako je u ‘*određenim slučajevima*’ u redu da druga osoba preuzima odabir za tijelo umjesto djeteta, što zasigurno ne bi trebao biti slučaj. Svaki put kada se dijete dira, ono bi trebalo dati svoje dopuštenje, a to se posebno odnosi na situacije kada se dira genitalno područje.

U praksi bi to trebalo izgledati na način da se djetetu što detaljnije objasni što će doktor/ica učiniti na pregledu te da se pita dijete za dopuštenje. Pritom možemo pokazati našu podršku i naglasiti da smo tu uz njih. Iznimno je važno poticati ih da slobodno s nama iskomuniciraju kako se osjećaju jer će tada moći reći i ukoliko žele da se

s pregledom trenutno prestane. Što više unaprijed pripremimo dijete, to je veća vjerojatnost da će shvatiti važnost pregleda te time i pristati na pregled. Na kraju krajeva, pregled se ne bi mogao ni obaviti ukoliko se dijete opire.

Posljedni element o kojem želim pričati u ovom segmentu je jedna od najčarobnijih rečenica koju sam sasvim spontano krenula pričati s malenom otkad je krenula pokazivati ‘ne’ i od tada je to postala fraza koja je temelj informiranog pristanka u našoj obitelji. Radi se o frazi: **‘Jedno ne je dovoljno’**. Znaš ono kada se dijete smije i vrišti ‘ne’ dok se škaklja po trbušiću? To zna biti jako simpatično, ali je u biti i potencijalno opasno. Kroz ovaj odlomak razgovaramo o informiranom pristanku gdje dijete donesi odluku za svoje tijelo, iskomunicira ju, a na drugim je osobama da to poštuju. No što se događa u ovoj situaciji? Dijete ne razumije moć koju ima nad svojim tijelom. Dijete ne razumije svoju odgovornost. Tako se kod nas uvelo da se na prvo ‘ne’ jednostavno maknemo. Znači, ako se igramo škakljanja, dijete se smije i sve je u redu, igra se nastavlja. Međutim, ako dijete uz to kaže ‘ne’, igra se prekida. Naime, kada kažemo ili pokažemo ‘ne’, to ima svoju jačinu. *I jedno ne je dovoljno.*

Ovo je element za koji je potrebno mnogo svjesnosti jer se ponekad zaigramo s djetetom i ne razmišljamo o tome da našim ponašanjem učimo dijete o informiranom pristanku. Meni se prvo to zna dogoditi. Međutim, ovo je nešto na čemu valja raditi jer svaki put kad ispoštujemo djetetovo ‘ne’ šaljemo poruku koliko je to važno.

Slijedi jedna anegdota uz dopuštenje osobe koja mi ju je ispričala. Nakon dužeg viđanja, prijateljica je sa dečkom završila u stanu. Iako je sve vodilo ka seksualnom odnosu, u jednom se trenutku predomislila i nije znala na koji način da mu to kaže, a da se ne osjeća kao da ga je uvrijedila. I zaista, tko zna kako bi se situacija odvijala da on nije prepoznao njezin trenutak neodlučnosti. Nakon što ju je upitao je li sve u redu, ona mu je odgovorila kako više nije sigurna želi li nastaviti. On je to prihvatio i odlučno joj istaknuo kako smatra sasvim normalnim da se u bilo kojem trenutku može predomisliti.

Primjer ovog dečka je primjer osobe koja je u potpunosti svjesna sebe i informiranog pristanka. To je osoba za kakvu želimo da naš sin postane i osoba za kakvu želimo da se naša djeca s njom druže. Navedena situacija predstavlja cilj informiranog pristanka. Radi se o moći koju izravno dajemo u ruke naše djece. Ako znaju da mogu reći ‘ne’ i da je to sasvim u redu, to će onda i činiti. Slušat će sebe i znati kako to iskomunicirati. Prisjetimo se, znanje je moć. Što misliš kako će se ta djeca ponašati u bilo kojoj situaciji kada im se ta moć pokuša oteti? Pa puno je vjerojatnije da će se pobuniti i postaviti. Bez obzira je li to dok su još djeca i odrasla ih osoba pokušava obraditi ili je to kroz njihovo odrastanje.

Tako je kod nas doma ‘*jedno ne je dovoljno*’ postalo klasik. I ja ponekad reći ‘ne’, a ako malena i dalje nastavlja s onim što radi, ozbiljno ću je pogledati i vrlo odlučno reći: ‘*Jedno ne je dovoljno*’. I znaš što? Kada je

obrnuto, ona će napraviti isto. Najprije će reći ‘ne’, a ako je ta druga osoba ne posluša, vrlo će ozbiljno reći: ‘*Jedno ne je dovoljno.*’ I dalje se mi škakljamo, igramo, ali ona pritom ne govori ‘ne’, osim ako to zaista i misli’. **Jer zna da se u toj jednoj kratkoj riječi krije njezina moć.**

Koliko je previše?

Kada kažem roditeljima za ove savjete, najčešće me pitaju je li to sve skupa malo previše i gdje je tu granica. Mislim da je granica prenijeti djeci da je u redu razgovarati o ovim temama, ali da se ipak radi o našim privatnim dijelovima tijela. To znači da mogu pitati što god žele, ali pitati upravo nas najbliže. To znači da mogu trčati goli i gole po stanu ako je toplo, ali da svoje privatne dijelove ne pokazuju bilo kome. To znači da ih mi možemo kupati, ali ako bilo tko osim nas najbližih pita da ih dira na bilo koji način, moraju to doći reći nama. Ne zato jer je to nešto strašno čega se treba bojati, već jer se radi o našim privatnim dijelovima, a zovu se tako s razlogom.

KAKO PREPOZNATI DA NEŠTO NIJE U REDU I KAKO ODMAH REAGIRATI?

O nekim znakovima seksualno zlostavljanog djeteta bilo je spomena u dijelu gdje je opisan njihov normalan razvoj odnosa sa tijelom i seksualnošću. Ovim mi je vodičem cilj ponuditi što više konkretnih savjeta kako maksimalno smanjiti vjerojatnost da će do nečega takvoga doći s obzirom da je prevencija nešto o čemu se premalo priča. O znakovima kako prepoznati dijete koje je zlostavljano i kako prepoznati osobu koja ima namjeru seksualno zlostavljati dijete ima mnogo izvora. Ja ću se njih sada dotaknuti u kratkim crtama, a zatim reći jedan primjer koji bi ti mogao pomoći u tom procesu. Međutim, ako te detaljnije zanimaju aspekti pedofilije, preporučujem knjigu 'Zavođenje djeteta' Christine Sanderson gdje je taj proces detaljno opisan na nekoliko stotina stranica, a u popisu literature nalazi se još izvora koji pokazuju ovaj proces.

Kod seksualnog zlostavljanja djece nikada nije stvar u djetetu, uvijek je stvar u okolnostima. Tu osobe koje seksualno zlostavljaju najčešće vrebaju djecu kojom mogu manipulirati, a to su djeca koja nemaju otvoren odnos s roditeljima, koja su nesigurna i imaju potrebu ugađati drugim odraslim osobama. Na sve ovo možemo djelovati. Vrijedi imati na umu da, u čak 90% slučajeva, osobe koje seksualno zlostavljaju djecu su osobe koje to dijete poznaje. Radi se o osobama koje su jako dobre u manipuliranju obiteljima i djecom tako da je mala vjerojatnost da će ih prepoznati oni koji nisu dobro upućeni u psihologiju pedofila i pedofilki. Kod prevencije mi ponajprije možemo

djelovati na naše dijete i to tako što ćemo dati djetetu alate da zna kako nam se uvijek može obratiti i da zna kako donositi odluke vezane uz svoje tijelo.

Kod ovoga se roditeljima najčešće predstavlja jedan izazov koji je izravno povezan s informiranim pristankom. Radi se o tome da je roditeljima neugodno reći ili pokazati ‘ne’ pa to prenose na dijete ili da roditelji čak očekuju da će dijete ugađati drugima iz bilo kojih razloga. Primjer toga su želje roditelja da dijete ispadne ‘pristojno’ ili da se oduži drugim osobama zagrljajem, poljupcem.

Što ovime radimo? Ako na dijete stavljamo pritisak da iz pristojnosti mora zagrliti ili poljubiti druge osobe, mi na dijete stavljamo težinu emocionalnih stanja drugih. Drugim riječima, poručujemo djetetu kako mora dati dio sebe kako bi druge osobe bile sretne, zadovoljne i kako bi se to dijete pojmilo kao pristojno. Tako možemo i čuti odrasle osobe da kažu: ‘*Poljubi baku, baka će biti sretna*’ ili ‘*Sada je teta tužna jer je nisi zagrlio*’. U biti, kod odgovornosti koju imamo nad svojim tijelom, jedina osoba pred kojom želimo ispasti pristojno smo mi sami i same. Jedina odgovornost je pred nama. Dijete može biti brižno i brinuti za druge, ali nije na djetetu da se brine za emocije odraslih osoba.

Drugi je scenarij onaj gdje se djetetu govori da će dobiti čokoladu ili igračku ako zagrli, poljubi ili se igra s nekim. Ovo je onda izravno povezano s onime što možemo primijetiti kod djece u pubertetskoj, a kasnije i odrasloj dobi, gdje se pretpostavlja da će dečki častiti djevojke, a one će im zauzvrat dati nešto drugo. Izvor ovoga je upravo u tim

‘simpatičnim’ ucjenjivanjima u djetinjstvu. U stvarnosti, granica je jasna. Ako se dijete ne želi grliti i ljubiti ono to ne treba i na nama je da postavimo tu granicu od najranije dobi.

Uz to, principi emocionalnih ucjena te potkupljivanja su jako česti alati pedofila koji pozorno slušaju i traže znakove gdje će dijete htjeti ugoditi. Ta su djeca podložnija i vjerojatnije je da će šutjeti te slušati što im se kaže (17). Ako dijete jasno kaže: ‘*Ne, ne želim se sada poljubiti, zagrliti*’ to je odličan znak da dijete nije taj tip koji ugađa, koji će slušati i raditi u tišini. Ta su djeca samim time zaštićenija od samog početka jer nisu toliko zanimljiva osobama koje žele seksualno zlostavljati.

Konkretan savjet koji možemo primijeniti ako netko očekuje poljubac ili zagrljaj od djeteta koje to ne želi jest ponuditi alternativu. Primjer alternative bi bio ponuditi da si dlanom daju pet, rukuju se ili pošalju pusu iz daljine. Ako dijete na to pristane - super, a ako ne pristane onda se treba postaviti i dati do znanja kako želimo da se poštuje odluka djeteta. **Na nama je da se postavimo za dijete u ranijoj dobi kako bi ono to moglo činiti za sebe kasnije.**

Sve ovo zvuči jako lijepo, no roditeljima bude veliki izazov postaviti se pred drugim ljudima upravo iz te želje da i sami ispadnu ljubazni. Slijedi primjer koji će dočarati kako ovo izgleda u praksi. Mi živimo u malom selu gdje se svi međusobno poznajemo. To podrazumijeva

17. Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse & Neglect*, 5, 579-594.

određenu dozu prisnosti kada se sretnemo. Svi si znamo imena, često stanemo popričati, a tada odrasli ponekad imaju potrebu dirati djecu. Jednom smo prilikom malena i ja šetale i prišao nam je susjed. Ona je tada imala oko godinu dana i ja sam je držala u rukama. Svi smo stali i krenuli pričati, a onda je on iz najbolje namjere krenuo pričati s malenom. To bi bilo sasvim u redu da je na tome stalo, ali uz pričanje ju je i štipnuo. Time je htio privući njenu pažnju, a možda je to bio i kao vid igre.

Ja sam u tom trenutku pogledala malenu u oči i pred njim je pitala: ‘*Je li u redu da te ovaj barba štipa?*’. Prisjetimo se, važno je pitati dijete. Da sam donijela odluku umjesto nje oduzela bih njezino pravo da doneše odluku za sebe. Ona je s negodovanjem mahnula glavom i pokazala ‘ne’. Zatim sam pogledala u njega, nasmiješila se i ljubazno rekla: ‘*Onda ćemo se sada igrati nekako drugačije.*’

Premda sam bila ljubazna, susjed je u tom trenutku bio vidno šokiran, a i izgledao je uvrijedljivo. Njegov je stav bio da je u redu dirati djecu bez njihovog dopuštenja. Rekao je kako se samo igra. Svejedno, ja sam se osjećala sigurna u svoju odluku (iza čega stojim i dalje) zato jer je moja vrijednost bila definirana. To nas dovodi do ovoga:

Kako bi mogli procijeniti kako ćemo se postaviti, najprije moramo definirati koji je naš stav.

Neka pitanja koja si pritom možemo postaviti su:

1. Kako se dijete osjeća vezano uz to?
2. Kako se ja osjećam vezano uz to?
3. Jesam li istražio/la o temi i s čime rezoniram?
4. Koje su vrijednosti koje želim prenijeti djetetu?
5. Koje će vrijednosti dijete dobiti ako uvažim stav ili djela te druge osobe?

Kod ove situacije ni malenoj ni meni nije bilo ugodno, a ja sam znala da ju želim učiti o tome kako uvijek ima izbor reći ‘ne’ na fizički kontakt koji joj nije ugodan. Stoga, moja je vrijednost bila jasno definirana i znala sam kako mirne savjesti reagirati. Uz to sam vrlo svjesno donijela odluku kako mi je vrijednost koju njoj prenosim važnija od toga što druge osobe misle o meni. Taj je susjed i danas, nakon skoro 5 godina od te situacije, i dalje uvrijeđen jer sam se ja tako postavila, ali to je sasvim u redu. Upravo to je i pouka koju želim za dijete. U redu je reći ‘ne’ čak i kada to druga osoba ne može shvatiti.

Uz ova pitanja koja sam navela, postoji još jedan najveći znak kako nešto u određenoj situaciji nije u redu i kako moramo reagirati. Najveći znak je onaj osjećaj duboko u nama. Ako se s nečim ne osjećamo ugodno, onda je to vrlo vjerojatno situacija gdje moramo nešto poduzeti. Ja sam se kod ove situacije osjećala nelagodno jer sam osjetila da malenoj nije ugodno. Da uopće nisam išla u daljnju analizu, to bi mi mogao biti dovoljan znak da reagiram. I sada, ako se prisjetimo da su oko 90% osoba koje seksualno zlostavljuju djecu osobe koje poznaju

djecu, onda možemo povezati i kako ih ovakvim načinom komunikacije automatski tjeramo te je veća vjerojatnost da neće ništa pokušavati.

Što ako se radi o osobi s kojom se češto družimo, a ne osjećamo se ugodno kako se ponaša s našim djetetom ili djecom? Kako se postaviti prema toj osobi?

Kako reagirati ako primijetimo ponašanje koje nam smeta?

Uzmimo za primjer da neka osoba škaklja naše dijete, a nama to jednostavno nije ugodno ili vidimo na djetetu da se ne osjeća ugodno. Kako se onda postaviti? Ovdje je najvažnije naprije priznati kako je vrlo neugodno nešto reći drugoj osobi, pogotovo ukoliko nam je ta osoba bliska. Mi ne znamo kako će ona reagirati, a i većina nas ima potrebu da se svidi drugima i da ispadnemo pristojno. Sasvim je u redu da se tako osjećamo. To su vrijednosti koje su nama prenesene i nije ih lako mijenjati. Međutim, to se negdje mora presjeći. Osoba mora raditi na sebi da promijeni uvjerenja o pristojnosti ili će kad tad doći do situacije koja će biti izvan kontrole. Meni je pri ovome najviše pomogla jedna rečenica koju sam čula na predavanju specijalistice za dječje seksualno zlostavljanje Feather Berkower kad je rekla: '**Ljudi ne žele imati neugodne razgovore, ali taj jedan razgovor može spriječiti život neugodnih situacija.**'

I da, prvi će put biti nevjerljivo izazovno nešto reći, ali u tom se trenutku možemo prisjetiti ove rečenice i samo krenuti. Nema potrebe da skupljamo neopisivo puno samopouzdanja za to jer onda taj trenutak možda nikada neće doći. Kako bi rekla Oprah: '*Hrabrost znači osjećati strah - i potom, s klecajućim koljenima i ubrzanim otkucanjima srca ipak skočiti. Priprema. Pozor. Sad.*' Ovom te prilikom pozivam da skočiš za svoje dijete svaki put kad osjetiš da nešto nije u redu. Jer, kako je rekla Feather Berkower, '**taj jedan razgovor može spriječiti život neugodnih situacija**'.

U nastavku slijedi princip za to kako razgovarati s drugima kada nam nije ugodno. Ovaj je princip ponudila Berkower u istom predavanju. Ona ističe da je način razgovora važan i nudi sljedeće.

1. Izbjegavajmo koristiti fraze kako nam je neugodno ili kako ne želimo uvrijediti tu osobu. Prisjetimo se, osoba koja ima namjeru seksualno zlostavljati dijete želi da je nama neugodno, da postavljamo što manje pitanja i da želimo ugoditi. Stoga bi bilo idealno izbjegavati govoriti kako nam je neugodno. Čak i ako se na nama vidi nelagoda, neka ovo bude odraz naše snage, znak kako ćemo se zauzeti za dijete bez obzira na sve.
2. Umjesto da kažemo kako nam je neugodno, najprije bi trebalo prići osobi i jednostavno prepričati što vidimo. Ne optužujemo već samo prepričavamo. Primjerice: '*Primijetila sam da škakljaš Ivana ispod majice.*'
3. Zatim kažemo kako se osjećamo: '*To mi nije ugodno*'.
4. Za kraj jasna molba: '*Molim te da to više ne radiš*'.

Zapravo se radi o 3 relativno kratke rečenice kojima je sve rečeno. Nije potrebno previše objašnjavati ili se opravdavati. Postavljamo se za svoje dijete i djetetu primjerom pokazujemo kako se može zauzeti za sebe. Ovakve situacije znaju biti jako neugodne, ali ako mi to ne možemo učiniti, kako onda očekivati od djece da to naprave, da kažu da im nešto nije ugodno? Kako očekivati od djece da se postave ako mi šutimo kad nam nije ugodno? Stoga, korak po korak možemo raditi na normalizaciji ovakvih razgovora.

JE LI OBJAVLJIVANJE DJEČJIH FOTOGRAFIJA U REDU?

Dolazimo do jedne teme koja je vrlo opširna i za koju nisam niti bila sigurna hoću li je uključiti u ovaj vodič. Prije nego što krenemo razgovarati o tome, napominjem da u Roditeljima sa svrhom nema mjesta osuđivanju. Svaki roditelj donosi odluke za svoje dijete, a na nama nije da drugima govorimo koje da odluke donesu već, kako ističe Daniel Siegel, možemo ponuditi znanja na temelju kojih svi zajedno možemo donositi informiranije odluke. Jedna od tih tema je i objavljivanje dječjih fotografija na društvenim mrežama.

Objavljivanje fotografija na društvenim mrežama može imati više posljedica (18). Neke od njih su iskorištavanje tog sadržaja od druge djece u svrhu zlostavljanja djeteta te iskorištavanje tog sadržaja od strane pedofilske zajednice gdje ključnu ulogu za osobu koja želi seksualno zlostavljati igra lice djeteta. Međutim, ja sam se odlučila kroz ovaj vodič voditi samo jednim elementom što se tiče objave fotografija djece na internetu, a taj je element informirani pristanak. Odlučila sam se na ovaj element zato jer smatram da je informirani pristanak ključ u zaštiti naše djece te sam sukladno tome dobar dio vodiča posvetila upravo tome. Tako su do sada spomenuti različiti elementi informiranog pristanka, no bez da obuhvatimo i element objavljivanja fotografija i videa djece to jednostavno ne bi bilo potpuno.

18. T. Ammari, P. Kumar, C. Lampe i S. Schoenebeck (2015) Managing Children's Online Identities: How Parents Decide what to Disclose about their Children Online. Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems, pp. 1895–1904

Kao što već znamo, jedan od temelja seksualne edukacije djece, ali i odraslih, jest učenje o informiranom pristanku. To znači da donešemo odluku vezanu za svoje tijelo, iskomuniciramo tu odluku, a na drugim je osobama da ju poštiju. Tako se o mnogo tehnika ovoga tipa pričalo i kroz vodič. Istovremeno, ako primjenjujemo sve te tehnike, a pritom objavljujemo fotografije i videa djece bez njihova dopuštenja, time im šaljemo sasvim suprotnu poruku. Naime, ako te ja slikam i to objavljujem bez tvog dopuštenja, izravno ti šaljem poruku kako donosim odluke za tvoje tijelo. To se posebno odnosi na situacije gdje dijete nije u potpunosti obučeno ili se vidi djetetovo lice. Kod takvih situacija šaljemo poruku kako mi i sve osobe koje to mogu vidjeti online donose odluke vezane za njihovo tijelo jer zapravo sve osobe mogu fotografije i videa preuzeti te s njima raditi što god žele.

Dijete nema razvijenu svijest da je to dio za koji mora donijeti svjesnu odluku. Prepuštanje odabira pada na drugu osobu što dugoročno nije nešto što želimo jer time oduzimamo moć izravno od djeteta i dajemo je nama, a samim time i svim drugim osobama s kojima se dijete može susresti. Prisjetimo se samo svih trikova o kojima se razgovaralo kroz ovaj vodič. O tome kako poštujemo njihovo ‘ne’, kako je jedno ‘ne’ dovoljno, o tome kako ih pitamo dopuštenje kada ih moramo obrisati nakon nužde te kako na djeci nije odgovornost tuđih emocionalnih stanja. Sve ovo šalje jasnú poruku. **Ti donosiš odluke za svoje tijelo, a ne ja. Ako ih ne donosim ja kao tvoj roditelj ili bliska osoba, onda znaš da to pravo nema nitko drugi.** Međutim, ako ja

objavljujem fotografije i videa djeteta, tu odluku oduzimam od djeteta i šaljem sasvim drugačiju poruku.

Osim same činjenice da se objavljuje njihovo tijelo bez pristanka, neke stručne osobe govore i o online identitetu koji stvaramo djeci i time im oduzimamo priliku da taj identitet stvore za sebe (19). Ovo bi značilo da se bivanjem na društvenim mrežama stvara identitet oko odrasle osobe ili djeteta. Ako odrasla osoba objavljuje fotografije ili dijelove života djeteta, ona stvara online identitet za to dijete. Time osobe koje to vide već imaju stav da se dijete ponaša na određen način, ima određene preferencije i karakteristike. Ovime se djetetu oduzima prilika da u budućnosti stvori online identitet koji želi za sebe, a u sadašnjosti im se oduzima pravo na informirani pristanak oko identiteta koji se za njih stvara.

Čak i da pitamo dijete da da pristanak da se fotografija objavi online ili da se nešto o njihovom životu podijeli na društvenim mrežama, pitanje je bi li dijete bilo sposobno dati informirani pristanak na to. Točnije, upitno je može li ijedno dijete pojmiti što će se dogoditi u slučaju da pristane. S obzirom da je pojava online svijeta kakvog znamo danas zapravo relativno nova pojava, pitanje je mogu li uopće odrasle osobe znati što znači njihovo objavljivanje djece ili nas samih online. Prisjetimo se, mi smo te osobe koje postavljaju granice oko ovih pitanja pa je na nama da u najmanju ruku svjesno razmislimo o tome koja će naša odluka biti. Nema

19. Zhao, Y., Liu, J., Tang, J., and Zhu, Q. (2013). Conceptualizing perceived affordances in social media interaction design. Aslib Proceedings 65 (3), pp. 289–303

toga što možemo pričati, a da je jače od onoga što pokazujemo, a ovo je naš čin gdje se djetetu oduzima trenutak gdje donosi odluku za svoje tijelo i svoj identitet.

Što onda s objavljivanjem fotografija, videa i dijelova života djeteta online? U principu nema dobrog i lošeg odgovora. Cijeli je ovaj odlomak tu samo iz želje da potaknem što više osoba da razmisle o tome i donešu svjesnu odluku, bez obzira kakva ona bila. Neki se roditelji mogu odlučiti da i dalje objavljaju fotografije svoje djece. Neki će donijeti odluku da to čine bez previše razmišljanja, a neki pod uvjetima. Primjerice, da su na objavljenim fotografijama ili videima djeca uvijek obučena. Neki roditelji mogu odlučiti staviti svoj profil na privatno, a neke će obitelji objavljivati fotografije obučene djece bez da im se vidi lice. Uz to će paziti što objavljaju o djetetu i koje dijelove djetetova života dijele. U posljednju kategoriju spada i naša obitelj. Mi se vodimo time da online mogu ići samo fotografije i videa gdje se dijete ne bi moglo prepoznati da se ovog trena vidi uživo. Uz to, dijelimo jako malo iskustava i opisa djeteta kako bi naša djeca dobila priliku stvoriti svoj online identitet kako žele i ako to budu htjela.

Zaključno, društveni su mediji toliko nova pojava da mi još ne možemo točno znati na koji način se to može odraziti na djecu čije se slike i videa javno objavljaju, ali možemo se zapitati: *Je li uopće vrijedno riskirati?*

KAKO SE POSTAVITI SA DRUGOM DJECOM?

Približavamo se kraju ovog vodiča i to sa još jednim primjerom. Radi se o susretima s drugom djecom. Tada roditelji ponekad znaju svojem djetetu reći da zagrli ili poljubi drugo dijete jer to je simpatično, zar ne? To na prvu zna izgledati kao jako lijepi čin. Međutim, ako ovo napravimo nepromišljeno, prenosimo krive vrijednosti i našem djetetu i tom drugom djetetu. Krenimo najprije od naše djece.

1. Našoj djeci šaljemo poruku kako moraju grliti i ljubiti druge osobe kako bi se odrasle osobe nasmijale i bile zadovoljne čime prenosimo emocionalno stanje drugih na dijete o čemu je već bilo govora. Sastav je u redu zagrliti kada nam dođe, ali uz jedan jako važan korak - traženje dopuštenja! Umjesto ovoga možemo napraviti nešto jako jednostavno: pitati naše dijete želi li zagrliti drugo, a ako ono to želi, pitati drugo dijete želi li zagrljaj. Ovime dolazimo do tog drugog djeteta.

2. Može se dogoditi da se drugo dijete izmiče ili čak bježi dok ga/ju naše dijete pokušava zagrliti. Razlog tome može biti trauma ili jednostavno odbijanje. Stoga je važno unaprijed pitati. Kod drugog je djeteta upitno je li dijete krenulo govoriti i razumije li naše pitanje. To može biti radi određene poteškoće koju ima ili jednostavno jer je premalo. Ako postoji ikakva šansa da dijete može odgovoriti, važno je najprije pitati dijete želi li zagrljaj ili fizički kontakt koji nudimo. Ono može riječima reći ili pokazati želi li ili ne. U slučaju da vidimo da nas razumije, ali ne

odgovara, to je onda ‘ne’, a u slučaju da se čini da dijete niti ne razumije naše pitanje, onda možemo pitati roditelja koji je s djetetom i to na sljedeći način.

Umjesto da pitamo ‘Možemo li zagrliti Ivanu’ pitamo ‘Prepoznajete li vi želi li Ivana zagrljaj? Mi ne prepoznajemo.’ Na ovaj način opet našem i drugom djetetu dajemo do znanja kako je samo na tom djetetu da donosi odluke o svojem tijelu, a ne da pravo na donošenje tih odluka ima bilo koja druga osoba, pa čak ni roditelj. Prisjetimo se, njihova odgovornost za njihovo tijelo je temelj.

PRIJEDLOG SLIKOVNICA KOJE SE MOGU ČITATI S DJECOM

Nakon pričanja o tome kako se postaviti s drugom djecom slijedi popis slikovnica koje se mogu čitati kako bi se naša djeca dodatno educirala o temama seksualnosti. Nažalost, predložene slikovnice su na engleskom jeziku obzirom da još ne znam za slikovnice ovoga tipa koje su prevedene. Razmišljala sam hoću li staviti ovaj popis te se u konačnici odlučila da on bude dio E-booka jer vjerujem da postoje roditelji s ovih prostora koji znaju engleski te su spremni čitati o ovim temama i na tom jeziku. Ja iz Hrvatske naručujem slikovnice i knjige na engleskom sa stranice [book depository](#). U slučaju da ti znaš za neku slikovnicu ovoga tipa koja je prevedena radujem se čuti za nju te ju ukomponirati u ovaj vodič.

C is for Consent od Eleanor Morrison

- ova slikovnica prikazuje primjere kako se roditelji zauzimaju za svoje dijete te vodi roditelje i dijete kroz proces informiranog pristanka u svakodnevnim situacijama

Don't touch my hair od Sharee Miller

- slikovnica o važnosti pitanja dopuštenja prikazana kroz leće djevojčice kojoj druge osobe žele dirati kosu

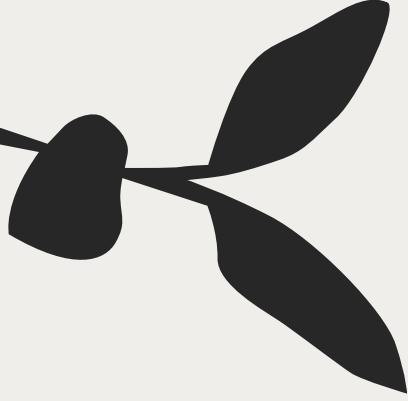
Tell me about sex, Grandma od Anastasia Higginbotham

- slikovnica prepričava kako baka priča o seksualnosti i informiranom pristanku na djetetu prihvatljiv način, ovo je jako lijep primjer kako se može voditi razgovor na temu seksualnosti sa malim djetetom

Miles is the Boss of His Body od Samantha Kurtzman-Counter i Abbie Schiller

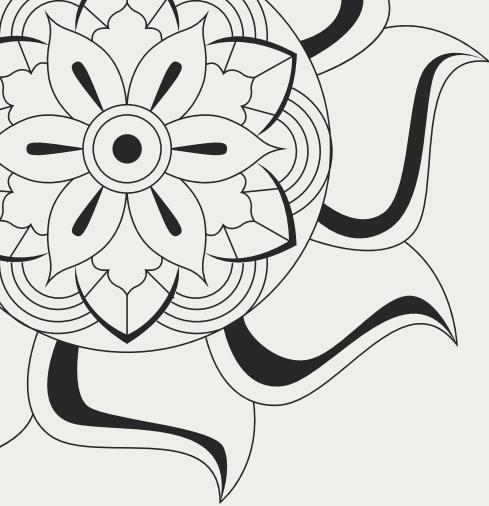
- ova slikovnica na zabavan način prepričava dječakov rođendan i kako je potrebno postaviti granice u svrhu njegovog prava da donosi odluke za svoje tijelo

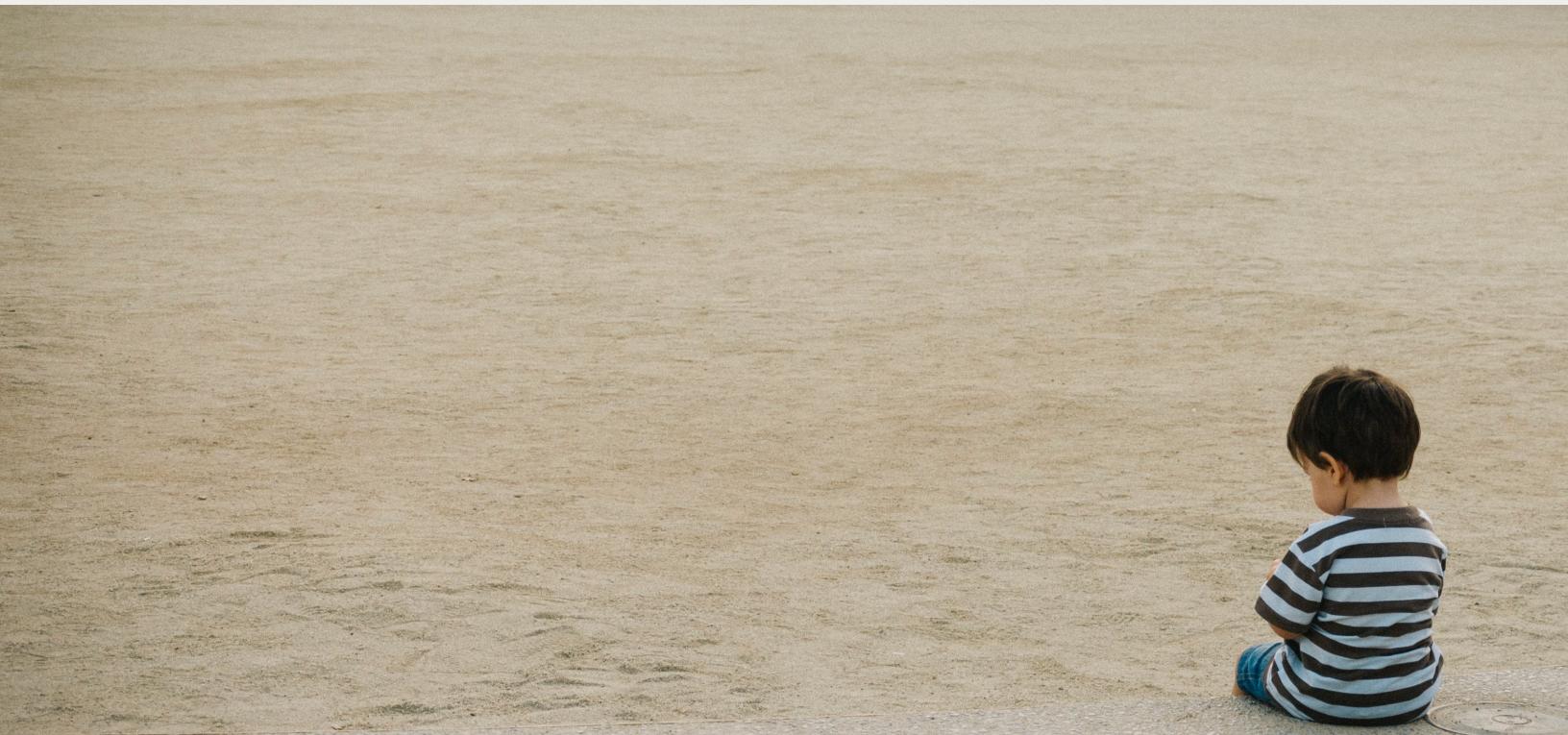
ŠTO AKO JE MOJE DIJETE STARIJE, A JOŠ SE NIJE KRENULO S OVIM SMJERNICAMA?

Kod starije djece s kojima se od početka nije radilo na elementima koji su spomenuti kroz ovaj vodič, vrijedi jedno jedino pravilo: nikada nije kasno krenuti. I sama sam spomenula primjer gdje sam naučila što je to vulva tek u odrasloj dobi. Zaista, kod ovih tema nikada nije kasno, a ni rano krenuti. Stoga, bez obzira koliko tvoje dijete ima godina, sada je odličan trenutak da krenete uvoditi ove elemente u svoj život. Razgovarajte o njima, pričajte, otvorite se zajedno prema ovim novim temama. Što je dijete starije to će biti više pitanja i to je sasvim u redu. Poanta je krenuti i dati im priliku da budu sigurna i znaju da je moć upravo u njihovim rukama.

ŠTO AKO DOĐE DO NAJGOREG MOGUĆEG SCENARIJA?

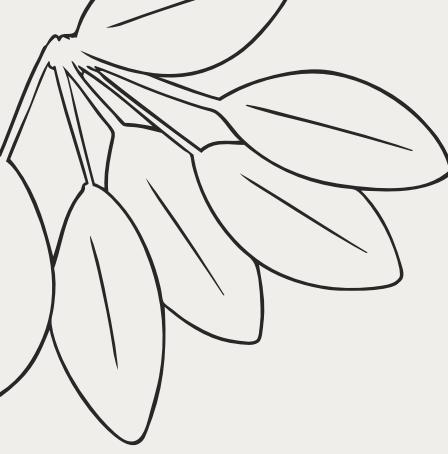

Kao što je već napomenuto, kroz ovaj se vodič ne bavimo detaljnije time kako prepoznati je li dijete zlostavljan te kako onda reagirati, već je fokus bio na tehnikama prevencije. Međutim, ima jedna stvar koju imam potrebu napomenuti.

Seksualno zlostavljanje djeteta nije krivnja niti djeteta niti roditelja, pogotovo ne djeteta! Odgovornost je uvijek isključivo na osobi koja zlostavlja! Da, postoje neke stvari koje možemo napraviti kako bi se smanjila vjerovatnost da naše dijete bude žrtva i o tim se stvarima pričalo kroz cijeli ovaj vodič. One uvelike povećavaju vjerovatnost da je naše dijete zaštićeno u djetinjstvu, ali i da će se znati postaviti kroz odrastanje. Ipak, ako se susretneš s ovim najgorim scenarijem, neovisno o kojem se djetetu radilo, ovo su koraci koje uvijek vrijedi poduzeti.

Što kada dođe do najgoreg scenarija?

1. Najprije udahnuti i probati se smiriti.
2. Poslušati dijete i vjerovati onome što govori.
3. Tražiti pomoć ili predložiti obitelji djeteta da nađe pomoć. Neke se obitelji pokušavaju same izlječiti od trauma seksualnog zlostavljanja i pokušavaju to desetljećima. Međutim, svatko treba podršku i pomoć. Za sva pitanja poput toga hoće li se tužiti osobu koja je seksualno zlostavljala ili kako razgovarati sa zlostavljenim djetetom postoje mjesta koja se bave time da pomognu u svakom smislu. Ta će vas mjesto usmjeriti u proces i podršku djetetu.

ZAKLJUČNO

Sa završetkom ovog vodiča počinje novo putovanje tvoje obitelji, a u to ime želim reći: Čestitam! Čestitam ti što si ovdje i hvala ti što si pročitala ili pročitao ovaj vodič.

Premda je kod ovakvih tema najlakše praviti se kao da se ništa ne događa, promjena i moć leže upravo u našem znanju, a kada imamo tu moć onda i povećavamo vjerojatnost da se u našoj obitelji zaista tako nešto ne dogodi.

Ovaj je vodič krenuo sa pobijanjem čestih mitova iza čega je uslijedilo upoznavanje sa seksualnim aspektom djeteta od rođenja. Premda dijete na svoja istraživanja u prvim godinama ne gleda seksualno, na nama je da upravo u tom periodu postavimo temelje za čitav život. Osim što ih time pripremamo za sve što će ih dočekati kroz njihov odrasli seksualni život, mi im time dajemo alate zaštite od najranije dobi, a to je neprocjenjivo.

Upravo su ti različiti alati bili veći dio ovog vodiča, a u sklopu toga se razgovaralo o našem stavu prema ovim temama te konkretnim savjetima kako djecu educirati bez zastrašivanja. U vodiču spominjemo kako im odgovoriti na pitanja o seksualnosti, o važnosti korištenja pravih naziva za genitalije te informiranom pristanku koji je temelj seksualne educiranosti. Bilo je tu i puno konkretnih tehnika poput '*jedno ne je dovoljno*', kako znati kada koristiti naziv vulva, a kada vagina, kako se postaviti s drugim osobama, petica kao alternativa zagrljaju i poljupcu te mnoštvo drugih informacija.

U nastavku je bilo govora o tome kako prepoznati upitno ponašanje u konkretnim situacijama i kako tada reagirati, a razgovaralo se i o tome kako se postaviti s drugom djecom kako bi informirani pristanak postao dio naših života koji ide svima u korist. Pred kraj je spomenuto objavljivanje dječjih fotografija i videa, a dan je i kratak osvrt na to što učiniti ako dođe do najgoreg scenarija.

Samim time što si pročitala/o ovaj vodič znači da razumiješ našu ulogu u razvoju djeteta u svim aspektima života. Moguće je da primjenom nekih od tehnika koje su spomenute kroz vodič zauvijek promijenimo tijek djetetova života. Za to nije potrebno da baš svaki dio primijenimo točno kako je napisano. Za promjenu je prvenstveno potrebno napraviti prvi korak. Stoga predlažem da za početak odabereš samo jedan alat koji će se u tvojoj obitelji krenuti primjenjivati još danas.

A zatim granica nema. Jer svakim znanjem koje dajemo djeci prenosimo im kako je moć upravo u njihovim rukama. *Priprema. Pozor. Sad.*

Jedva čekam čuti koji ćeš od ponuđenih alata primijeniti prvi, a svoje dojmove i iskustva mi možeš javiti na email: roditeljisasvrhom5@gmail.com.

Do tada - rastimo zajedno.

Antonella Kuzma

Zanima te još resursa?

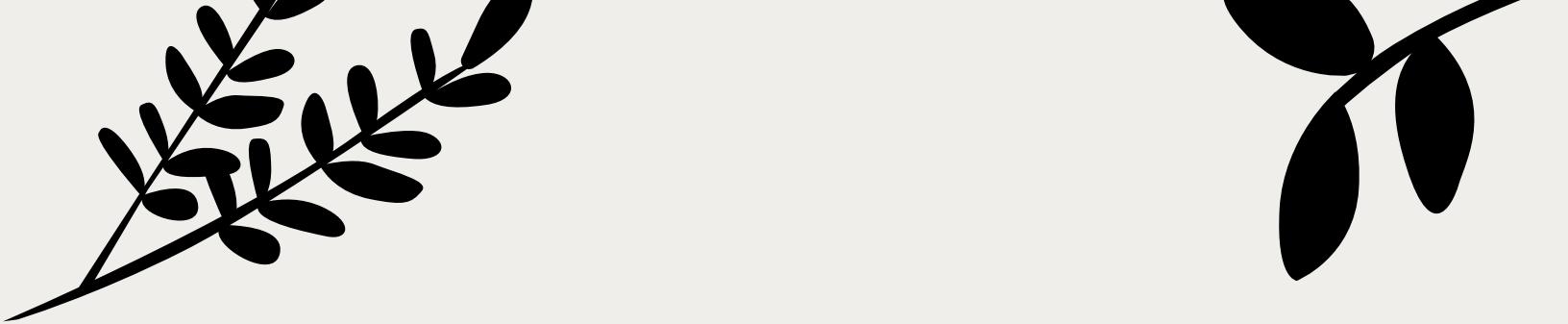
Ovaj je E-book dio trilogije za moderno roditeljstvo gdje se uz njega nalazi još e-book o samostalnoj igri i fokusu kod djece te e-book o djeci ekranima, sve što trebaš znati o ekranima na jednom mjestu.

U slučaju da imaš dijete do 24 mjeseca starosti moja je preporuka da proučiš jesu li knjige Iz perspektive djeteta za tebe. U ovim se knjigama naleze razvojne prekretnice i aktivnosti za svaki mjesec u prve dvije godine djetetova života. Besplatan uvod i prvi mjesec možeš preuzeti na ovom linku: IZ PERSPEKTIVE DJETETA.

Uz to, na našoj webstranici možeš pronaći i besplatno preuzeti mnoštvo materijala koji će ti pomoći da djetetu pružiš alate za uspjeh i sreću u ovom svijetu koji se tako brzo mijenja.

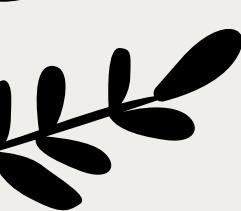
<http://roditeljisasvrhom.hr>

<http://www.instagram.com/roditeljisasvrhom/>

LITERATURA

- Abigail A. Pagan (2001). The Gender Cycle of Violence: Comparing the Effects of Child Abuse and Neglect on Criminal Offending for Males and Females. *Violence and Victims*, Vol. 16, No. 4, 2001
- Afifi TO, Macmillan HL, Boyle MH, et al. (2016) Child abuse and physical health in adulthood. *Heal Reports*. 27(3):10-18.
- Ahlers, C.J.; Schaefer, G.A.; Mundt, I.A.; Roll, S.; Englert, H.; Willich, S.N.; Beier, K.M. (2015) How Unusual are the Contents of Paraphilic? Paraphilia-Associated Sexual Arousal Patterns in a Community-Based Sample of Men. *J. Sex. Med.* 2011, 8, 1362–1370.and Lifestyles (Natsal-3).
- Arafat, S.M. & Khan, Sanjida. (2019). Childhood Masturbation: A case report in Bangladesh. 1. 280-282.
- Beier, K.M.; Grundmann, D.; Kuhle, L.F.; Scherner, G.; Konrad, A.; Amelung, T. (2015) The German Dunkelfeld Project: A Pilot Study to Prevent Child Sexual Abuse and the Use of Child Abusive Images. *J. Sex. Med.* 12, 529–542.
- Blake S, Emmerson, L, Hayman J, et al. (2014). Sex and relationships education (SRE) for the 21st century: supplementary advice to the sex and relationship education guidance DfEE (0116/2000). London: Brook, PSHE Association and the Sex Education Forum
- Bondü, R. (2015) Aggressive Sexual Fantasies; Universität Luxemburg: Luxemburg

- Brook. (2011) Sex and relationships education fit for the 21st century. London: Brook
- Call Children's Private Body Parts What They Are | Psychology Today
- Daye F.S. (1982). Private zone: A book teaching children sexual assault prevention tools. Edmonds, WA: The Chas. Franskin Press
- De Bellis, M. D., Spratt, E. G., & Hooper, S. R. (2011). Neurodevelopmental biology associated with childhood sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 20(5), 548-587
- de Santisteban, P.; del Hoyo, J.; Alcázar-Córcoles, M.Á.; Gámez-Guadix, M. onlProgression, Maintenance, and Feedback of Online Child Sexual Grooming: A Qualitative Analysis of Online Predators. *Child Abuse Negl.* 2018, 80, 203–215.
- Department for Education and Employment. Sex and Relationship
- Dombert, B.; Schmidt, A.F.; Banse, R.; Briken, P.; Hoyer, J.; Neutze, J.; Osterheider, M. How Common is Men's Self-Reported Sexual Interest in Prepubescent Children? *J. Sex Res.* 2016, 53, 214–223 Education Guidance. DfEE 0116/2000. <https://www.gov.uk/>
- Elliot, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse & Neglect*, 19(5), 574-594.
- Elliot, M., Browne,K., & Kilcoyne,J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse and Neglect*, 19, 579-594.

- Elliott, M., Browne, K., & Kilcoyne, J. (1995). Child sexual abuse prevention: What offenders tell us. *Child Abuse & Neglect*, 5, 579-594.
- Everson, M., and Boat, B. (1989). False allegations of sexual abuse by children and adolescents. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*. 28, 2:230-35
- Finkelhor, D. (1994). Current information on the scope and nature of child sexual abuse. *The Future of Children*, Vol. 4, No. 2, Sexual Abuse of Children, pp. 31-53
- Finkelhor, D. (2012). Characteristics of crimes against juveniles. Durham, NH: Crimes against Children Research Centar.
- Fonner VA, Armstrong KS, Kennedy CE, O'Reilly KR, Sweat MD. (2014) School based sex education and HIV prevention in low-and middle-income countries: a systematic review and meta-analysis. *PloS one*. 4;9(3):e89692
- Girgira T, Tilahun B, Bacha T. (2014) Time to presentation, pattern and immediate health effects of alleged child sexual abuse at two tertiary hospitals in Addis Ababa, Ethiopia. *BMC Public Health*. 14(1):92-97.
- Harper, C.A.; Hogue, T.E. (2015) The Emotional Representation of Sexual Crime in the National British Press. *J. Lang. Soc. Psychol.* 34, 3–24.
- Honig, A. (2000). Psychosexual development in infants and young children. *Young Children*, 55 (5), 70-77.
- Hyde A, Carney M, Drennan J, et al. (2010) The silent treatment: parents' narratives of sexuality education with young people. *Cult Health Sex*. 12:359–71

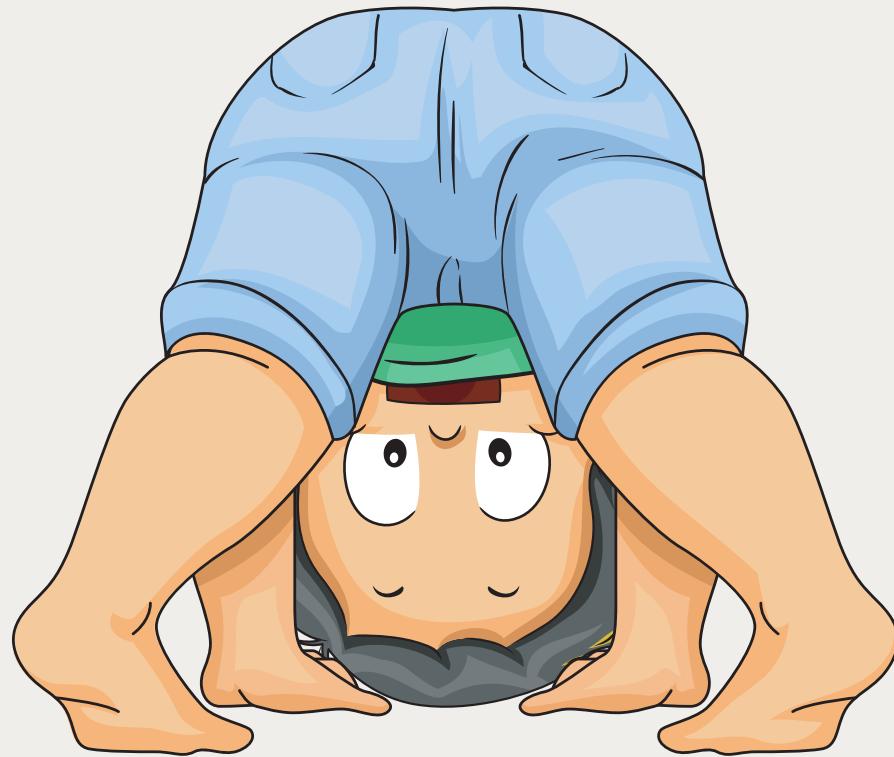
- Immanuel RD. (2016) Psychosocial impact on individuals who have experienced sexual abuse in childhood. Psikoborneo. 4(2):312-320.
- Ischebeck, J.; Stelzmann, D. (2019) Journalism and Pedophilia: Background on the Media Coverage of a Stigmatized Minority; European Conference on Health Communication (ECHC): Zurich, Switzerland
- Johnson AM, Wadsworth J, Wellings K, et al. (1994) Sexual attitudes and lifestyles. Oxford: Blackwell Scientific
- Kenny, M. C., & Wurtele, S. K. (2008). Toward prevention of childhood sexual abuse: Preschoolers' knowledge of genital body parts. In M. S. Plakhotnik & S. M. Nielsen (Eds.), Proceedings of the Seventh Annual College of Education Research Conference: Urban and International Education Section (pp. 74-79). Miami: Florida International University
- Kenny, M., Thakkar-Kolar, R., Ryan, E., Runyon, M., & Capri, V. (2008) Child sexual abuse: From prevention to self-protection. Child Abuse Review, 17(1), 36-54.
- Krazier, S. (1996). The safe child book: A commonsense approach to protecting children and teaching children to protect themselves. New York: Fireside.
- Kusumaningtyas U, Rokhmah D, Nafikadini I. (2013) Impact of Mental Health on Children Victims of Sexual Violence. Jember
- Levenson, J.S.; Grady, M.D. (2019) "I Could Never Work With Those People..." Secondary Prevention of Child Sexual Abuse Via a Brief Training for Therapists About Pedophilia. J. Interpers. Violence 34, 4281–4302.

- Levine SB, et al. (2011) Facilitating parent-child communication about sexuality. *Pediatrics in Review*. 32:129.
- Olufadewa II, Adesina MA, Oladokun B, Oladele RI, Ayorinde T, Abudu FR. (2021) School-based sexuality education: an overview. *Yen Med J*. 3(1):8–11
- Paramastri I, Supriyati, Priyanto M. (2010) Early Prevention Toward Sexual Abuse on Children. *J Psikologii*. 37(1):1-12.
- Perrotta G (2020) Pedophilia: definition, classifications, criminological and neurobiological profiles, and clinical treatments. A complete review. *Open J Pediatr Child Health* 5(1): 019-026.
- Powell E. (2008) Young people's use of friends and family for sex and relationships information and advice. *Sex Educ* 8:289–302
- Probosiwi R, Bahransyaf D. (2015) Pedophilia and sexual violence: problems and protection of children. *Sosio Inf*. 1(1):29-40
- Putnam, F. (2003). Ten-year research update review: Child sexual abuse. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42 , 269-278.
- S. K. Wurtele (1980). Enhancing Children's Sexual Development Through Child Sexual Abuse Prevention Programs. *Journal of Sex Education and Therapy*. Vol. 19, num. 1, pp. 37- 46
- C. Sanderson (2005). Zavodenje djeteta. Kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja - smjernice za roditelje. Zagreb: Biblioteka
- Schmidt, A.F.; Mokros, A.; Banse, R. (2013) Is Pedophilic Sexual Preference Continuous? A Taxometric Analysis Based on Direct and Indirect Measures. *Psychol*. 25, 1146–1153.

- Shehata, A.; Strömbäck, J. (2014) Mediation of Political Realities: Media as Crucial Sources of Information. In *Mediatization of Politics*; Esser, F., Strömbäck, J., Eds.; Palgrave Macmillan: London, UK pp. 93–113
- Silverman, J.; Wilson, D. (2002) *Innocence Betrayed: Paedophilia, the Media, and Society*; Polity: Cambridge, UK
- Snyder, H. N. (2000). Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident, and offender characteristics. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics.
- Solomon Y, Warin J, Lewis C, et al. (2002) Intimate talk between parents and their teenage children democratic openness or covert control? *Sociology* 36:965–83
- Soomro S, Abbasi Z, Lalani. (2013) An Indepth Insight into Child Abuse and its Impact on Personality of Victims Shamim. *Int Res J Arts Humanit.* 40(1):53-68.
- Stop It Now! (2013) Warning signs in children and adolescents of possible child sexual abuse. Northampton, MA. Dostupno na: warning_signs_child_behaviors.pdf (stopitnow.org)
- T. Ammari, P. Kumar, C. Lampe i S. Schoenebeck (2015) Managing Children's Online Identities: How Parents Decide what to Disclose about their Children Online. *Proceedings of the 33rd Annual ACM Conference on Human Factors in Computing Systems*, pp. 1895–1904

- Tanton C, Jones KG, Macdowall W, Clifton S, Mitchell KR, Datta J, et al. (2016) Patterns and trends in sources of information about sex among young people in Britain: evidence from three National Surveys of Sexual Attitudes and Lifestyles. 5(3):e007834.
- Teja M. (2016) Socio-Economic Conditions and Sexual Violence in Children. Soc Welf Short Inf Mag. 8(9):9-12.
- Wellings K, Wadsworth J, Johnson AM, et al. (1995) Provision of sex education and early sexual experience: the relation examined. 311:417–20
- Wilkinson B, et al. (2018) Understanding masturbation in the pediatric patient. Journal of Pediatric Health Care. 32:639.
- Wurtele, S. K. (2003). Partnering with parents to prevent child sexual abuse. Child Abuse Review. 19 (2)
- Zhao, Y., Liu, J., Tang, J., and Zhu, Q. (2013). Conceptualizing perceived affordances in social media interaction design. Aslib Proceedings 65 (3), pp. 289–303

ANTONELLA KUZMA

Pedofilija i seksualnost djece od rođenja do sedme godine

Naučimo kako zaštiti djecu i pričati s njima o jednoj od najizazovnijih tema – seksualnosti

RODITELJI
SA SVRHOM